University of Sistan and Baluchestan

Geography and Territorial Spatial Arrangement

Print ISSN: 2345 - 2277 Online ISSN: 2783 - 5278

Association of Geography and Planning of Border Areas of Iran

Comparative Comparison of New and Old Neighborhoods of Isfahan City Based on the Iranian-Islamic City Approach (Case Study: Shahshahan and Baharestan Neighborhoods)

Masoud Safaeepour [1]✉, **Fahime Fadaei Jezi** [2]

1. Professor, Department of Geography and Urban Planning, Faculty of Literature and Humanities, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran.
✉ E-mail: Safaee-p@scu.ac.ir

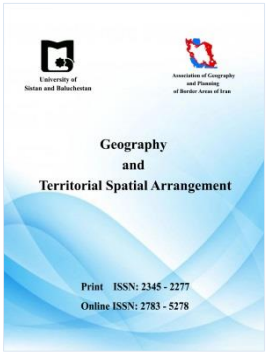
2. Ph.D student of Urban Planning Geography, Faculty of Literature and Humanities, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran.
E-mail: f-fadaeijazi@stu.scu.ac.ir

How to Cite: Safaeepour, M & Fadaei Jezi, F. (2024). Comparative Comparison of New and Old Neighborhoods of Isfahan City Based on the Iranian-Islamic City Approach (Case Study: Shahshahan and Baharestan Neighborhoods). *Geography and Territorial Spatial Arrangement*, 14 (51), 67-74.

DOI: http://dx.doi.org/ 10.22111/GAIJ.2024.47146.3155

Article type:
Research Article

Received:
08/11/2023
Received in revised form:
14/02/2024
Accepted:
02/03/2024
Publisher online:
05/03/2024

Keywords:
Iranian-Islamic city, central mosque, central neighborhood, naturalism, introversion, Isfahan city.

ABSTRACT

In recent decades, Iranian Islamic cities have been heavily influenced by globalization, which has led to transformation and creating ambiguities in their physical manifestation. Due to the spread of foreign culture, this metamorphosis has moved away from the basic guidelines of the revealed teachings in the construction of the Iranian Islamic city and has brought about significant changes in the urban structure. Therefore, the main goal of the current research is the comparative comparison of the new and old neighborhoods of Isfahan based on the Iranian-Islamic city approach. Therefore, two neighborhoods (the old neighborhood of Shahshahan and the new neighborhood of Baharestan) were selected in the city of Isfahan. In this context, 39 indicators were selected in the form of four principles: mosque-centered (man's relationship with God), introversion (man's relationship with himself), neighborhood-centered (man's relationship with society) and naturalism (man's relationship with the universe). In the next step, research data was collected using the questionnaire technique and field studies. In the next step, the collected data was entered into spss software. Finally, the status of the two studied neighborhoods in terms of the indicators of the Iranian Islamic city was compared using an independent t-test. The results of the statistical analysis showed that the average of the two groups in the two studied neighborhoods have significant differences in 23 indicators, and also the average of the majority of indicators in Shahshahan neighborhood is much higher than Baharestan neighborhood. The biggest difference between the two studied neighborhoods is in mosque-oriented, introspective, neighborhood-oriented, and lastly, naturalism. An important point is that these two neighborhoods have very little difference in the nature aspect, apart from the two indicators of the presence of a yard in the house and the presence of a garden in the yard of the residential unit.

© the Author(s). **Publisher**: University of Sistan and Baluchestan

Extended Abstract

Introduction

A city is formed in every era and subjugation of every paradigm and dominant intellectual regime. This city is created from the ideas, concepts and ideologies in the society, which ultimately leads to the behavior and performance of people and the city appears as the final product (Pourmohammadi et al., 2018: 34). One of these cities is the Islamic city, which is relatively built on the basis of Quranic and prophetic principles and teachings (Bamanian, 2013: 76). In Islamic cities, the construction of geographical spaces should be done under the influence of Islamic ideology in the form of rules taken from the Qur'an, Sunnah, Fiqh, and consensus ijtihad. A city that has unique characteristics and presents a perfect model of development for the world (Meshkini et al., 2014: 19; Akhot et al., 2016: 70; Daneshvari et al., 2016: 127-128; Rozhan & et al. al., 2016:70). Therefore, the Islamic nature of an Iranian city is also based on the principles and values that are observed in the design and planning of the living environment of Muslims and govern the relationships of humans with the environment (natural and artificial) and with other fellow humans (Safaipour and Saeedi, 2016: 96) .

In this process, the city of Isfahan was one of the cities that did not stay away from the negative consequences of these transformations, so that the change in the physical structure of the city, in addition to disrupting the system and structure of the old fabric, also weakened it. New elements modeled on the western world such as streets, highways, residential apartments, commercial and office towers, etc., have attracted the attention of the officials and managers of today's cities, and every day they are more widespread than before. have caused the destruction of the fabric of the existing neighborhoods; A process that has caused the breakdown of social relations and the creation of anonymity in the city's residents, and its continuation will bring many material and spiritual dangerous consequences. This process makes the importance and necessity of re-approaching the authentic Islamic texts and analyzing and reviving the pure thoughts of Islam necessary (Mohammadi and Azadeh, 2017: 24). Therefore, this research evaluates the condition of neighborhoods with the help of indicators derived from the principles of the Iranian-Islamic city.

Study Area

Shahshahan neighborhood is one of the neighborhoods of the three municipalities of Isfahan, which has an area of 716,738 square meters. It is bounded by Ibn Sina Street from the north, Allameh Majlesi Street from the east, Sadeghi Street from the west, and Khaiyan Abdul Razzaq Street from the south. The population of this area is 5899 people (Esfahan city statistics, 2019). Baharestan neighborhood is one of the neighborhoods of Hasht district of Isfahan municipality, which has an area of 822094 square meters. This neighborhood is bounded by Baharestan Street from the north, Kaveh Street from the east, Seyed Razi Street from the west, and Shahid Adelpur Street from the south. The population of this area is 10,890 people (Esfahan city statistics, 2019).

Material and Methods

Based on the purpose, the current research is of an applied type and in terms of its nature, it is descriptive-analytical and comparative. In the first step of this research, by reviewing and reviewing the books and opinions of experts and theorists, first, a list of primary factors as research variables (in the form of four principles: mosque-centered, introversion, neighborhood-centered, and naturalism) is identified and summarized. and were prepared in the form of a questionnaire. Finally, the proposed indicators were compared using independent t-test.

Result and Discussion

he analysis and interpretation resulting from the comparative comparison of the two neighborhoods of Baharestan and Shahshahan showed that out of the total of 39 indicators studied, three indicators "access to health-medical services", "access to sports spaces", "the presence of a suitable view of buildings and urban roads to "Natural scenery" in Baharestan neighborhood has a higher average than Shahshahan neighborhood. Only in one index "cleanliness and cleanliness in the environment", the average is almost the same. In the rest of the indicators, such as "the presence of a yard in the home", "the presence of a garden in the home", "easy access to the mosque", "holding religious rituals in the neighborhood", "simplicity in the construction of mosques", "hearing the call to prayer from the mosque ", "cooperation in the affairs of the mosque" and... the average of Shahshahan neighborhood is higher. In terms of mosque-oriented indicators, Shahshahan neighborhood is higher than Baharestan in mosque-oriented indicators and financial aid to mosques. These

differences come from the cultural and religious history of Shahshahan neighborhood. Also, easy access to religious centers and more social participation in religious affairs are among the reasons for the observed differences. In terms of introversion indicators, more attention has been paid to maintaining the interior and private details of the house and neighborhood in the design of Shahshahan neighborhood. In contrast, Baharestan is focused on open spaces. These differences are due to the historical structure and renovation of the two neighborhoods. Also, due to its new construction, Baharestan neighborhood has better access to health services and green spaces. In other words, while the citizens in Shahshahan neighborhood feel more secure because of the historical structures (paying attention to the central neighborhood). In the field of naturalism, Shahshahan neighborhood is higher than Baharestan in some indicators such as benefiting from sufficient light and lighting. be due to historical and cultural structures.

Conclusion

In Iran, the concept of Islamic city is considered as a deep cultural and religious dimension where Islamic values are mixed with Iranian urban characteristics. This intersection of values has turned cities into centers of cultural and national convergence. Elements such as central mosque, central neighborhood, naturalism and introversion are considered as basic principles in the Iranian-Islamic city structure. So, mosques are known as a religious symbol of efforts to express faith in the oneness of God in cities and facilitate the creation of social cohesion and strengthening of local identity. Naturalism and introversion are also inspired by Islamic justifications and the national view of the environment and help to preserve personal privacy and create social security. In sum, the comparative analysis shows that the differences in Baharestan and Shahshahan neighborhoods are caused by the cultural history, neighborhood structure, and macro-urbanization policies of Isfahan. Also, it should be mentioned that in solving the problems of cities, it is necessary to know the ideology that governs that city. If the city or neighborhood is considered as an Iranian-Islamic city, the principles of Iranian-Islamic urban planning should be reflected in it. This matter should also be taken into consideration in the revision of the strategic plan of Isfahan 1405, which emphasizes the Iranian Islamic city.

Key words: Iranian-Islamic city, central mosque, central neighborhood, naturalism, introversion, Isfahan city.

References

Ansari, Ibrahim. (2002). The social position of the neighborhood in Islamic cities with emphasis on Isfahan. Isfahan University Humanities Research Journal, 13(1), 15-26. *(In Persian)*

https://sid.ir/paper/24884/fa

Apaydin, M. (2015). Reframing the Islamic city: From definition to deconstruction. The Maghreb Review, 40(4), 473-492.

https://doi.org/10.1353/tmr.2015.0034

Ashibabandan, Amir Mohammad (2010) The mosque and its place in the image of the Islamic city, Panjreh Quarterly, 2(8), 56-57. *(In Persian)*

Aslani (2015), evaluation of compliance with the Islamic-Iranian city model in new cities, a case study of the new city of Sahand., Master's thesis in the field of geography and urban planning, Faculty of Literature and Humanities, Mohaghegh Ardabili University. *(In Persian)*

Bahri Moghadam, Abbas, and Yousefi Far, Shahram. (2012). Socio-cultural factors in the formation of the neighborhood in the Iranian-Islamic city and its functions. Islamic History and Civilization, 9(17), 101-116. *(In Persian)*

https://sid.ir/paper/157232/fa

Bemanian, M. (2013). Islamic Iranian city: meaning and conceptualization of the Iranian-Islamic city, theoretical foundations and examples. National Conference on Urban Planning and Management. *(In Persian)*

https://sid.ir/paper/836052

Correia, J., & Taher, M. (2015). Traditional Islamic cities unveiled: the quest for urban design regularity.

https://hdl.handle.net/1822/44223.

Cultural and social birth certificate of neighborhoods of Isfahan city, (2015) publications of Isfahan municipality's cultural and recreational organization, the work of Isfahan city cultural and social observatory commissioned by the cultural and social deputy.

Dabbour, L. M. (2021). Morphology of quarters in traditional Arab Islamic city: A case of the traditional city of Damascus. Frontiers of Architectural Research, 10(1), 50-65.

https://doi.org/10.1016/j.foar.2020.11.004

Daneshvari, A., Ettehad, S. S., & Javadi, G. (2020). A framework for modeling and quantitative assessment of urban pattern compatibility with qualitative indices and elements of the Iranian-Islamic city using GIS. Geographical Planning of Space, 10(35), 127-144. *(In Persian)*

doi: 10.30488/gps.2020.100910

Daneshvari, Ali; Etehad, Sayeda Shabnaz; Javadi, Qasim. (2019). Providing a framework for modeling and quantitative evaluation of the degree of compatibility of the urban form pattern with the qualitative indicators and components of the Iranian-Islamic city with the help of GIS. Journal of Geographical Survey of Space, 10(35), 127-144. *(In Persian)*

doi: 10.30488/gps.2020.100910

Delir, Ismail; Masoumi, Mohammad Taghi; Samadzadeh, Rasul. (1400). Ranking the degree of conformity and proximity of the urban areas of Ardabil city with the elements involved in the emergence of an authentic Islamic city. Geography and Regional Urban Planning, 11(41), 221-252. *(In Persian)*

doi: 10.22111/gaij.2021.6657

Ghasemi, Zahra (2017) Evaluation of the new city of Hashtgerd based on the characteristics of Iranian and Islamic urban planning, master's thesis in the field of geography and urban planning, Tarbiat Modares University, Faculty of Literature and Human Sciences. *(In Persian)*

Hataminejad, Hossein; Zinali, Suleiman; Zinali, Mohammad Ali (2013) The Islamic city is a suitable model for establishing social justice and achieving sustainable development, Proceedings of the Second National Islamic City Conference, Isfahan, 451-1. *(In Persian)*

https://civilica.com/doc/242632/

Jahanbakhsh, Haider, Lotfi Poursiahkhlorodi, Morteza, and Zakipour, Najmeh. (2016). Investigating the transformation of the nature of the realm of activism, from the Iranian-Islamic city to the contemporary Iranian city. Iranian Islamic City Studies, 8(30), 31-41. *(In Persian)*

https://sid.ir/paper/513992/fa

Karimi, Ramin (2014) An easy guide to statistical analysis with spss, Tehran: Hengam. *(In Persian)*

Khodayi, Zahra, and Taqvai, Ali Akbar. (1390). Personality of the Islamic city; Emphasizing the physical dimensions of the Islamic city. Iranian Islamic City Studies, 2(5), 103-113. *(In Persian)*

https://sid.ir/paper/177413/fa

Latifi, Gholamreza, and Safari Chabak, Neda. (2012). Re-creating the neighborhood concept in Iranian-Islamic cities based on the principles of neo-urbanism. Social Science Quarterly, -(66), 58-66. *(In Persian)*

https://sid.ir/paper/493162/fa

Mansouri, Ali. (2010). Hijab and veiling in Iranian-Islamic urban planning, a sample of field research: the ancient context of Shiraz city. Housing and Village Environment, 29(130), 38-49. *(In Persian)*

https://sid.ir/paper/185996/fa

Marçais, W. (1928). L'Islamisme et la vie urbaine. Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, 72(1), 86-100.

https://doi.org/10.3406/crai.1928.75567

Memarian, Gholamhossein (2004) A journey through the theoretical foundations of architecture, Tehran: Soroush Danesh Publications. *(In Persian)*

Meshkini Abolfazl; Hamzenejad, Mehdi, Ghasemi, Akram (2012) Geographical and cultural foundations of introversion and privacy in Islamic architecture and urban planning (case study: the old context of Isfahan city), the first national conference on architecture, restoration, urban planning and sustainable environment, Hamadan. *(In Persian)*

https: //civilica.com/doc/263409

Meshkini, A., Hamzenejad, M., and Ghasemi, K. (2015). conceptual refining and solutions (strategies) description and substantiation indicators of four principles of mosque based, neighborhood based, introversion and naturalism in iranian-islamic city. journal of researches in islamic architecture, 3(3 (8)), 34-35. *(In Persian)*

https://sid.ir/paper/395233/en

Meshkini, Abolfazl, and Rezaei Moghadam, Ali. (2013). Iranian Islamic City: Examining the components and indicators of the Islamic city with an emphasis on the role and importance of culture building in the realization of the Iranian Islamic city-building model. National Conference on Urban Planning and Management. *(In Persian)*

https://sid.ir/paper/836060/fa

Meshkini, Abolfazl, Ghasemi, Akram, and Hamzenejad, Mahdi. (2015). Evaluation of the new city of Hashtgerd based on the principles of Islamic Iranian urban planning. National Studies, 17(4 (68)), 39-58. *(In Persian)*

https://sid.ir/paper/500075/fa

Meshkini, Abolfazl, Hamzenejad, Mehdi, and Ghasemi, Kimia. (2014). Conceptual clarification and description of solutions and indicators for the realization of the four principles of mosque-centered, neighborhood-centered, introversion and naturalism in the Iranian Islamic city. Researches on Islamic Architecture, 3(3 (consecutive 8)), 18-33. *(In Persian)*

https://sid.ir/paper/395233/fa

Mohammadi, J, & Azadeh, S. R. (2019). Comparative Comparison of New and Old Neighborhoods of Isfahan in terms of Adaptability to Iranian-Islamic Indicators Case Study: Isfahan Juybareh neighborhoods and Negin town. Journal of studies on iranian islamic city, 9(34), 23-34. *(In Persian)*

https://sid.ir/paper/177417/en

Mohammadi, Jamal, and Azadeh, Seyedreza. (2017). A comparative comparison of the new and old neighborhoods of Isfahan in terms of the degree of adaptability to Islamic Iranian indicators, a case study: Joibareh and Nagin neighborhoods. Iranian Islamic City Studies, 9(34), 23-34. *(In Persian)*

https://sid.ir/paper/177417/fa

Motavali, Sadruddin, and Sheikh Azami, Ali. (2012). The evolution of traditional urban spaces in Iranian-Islamic cities; From pre-modernism to post-modernism. Iranian Islamic City Studies, -(14), 51-62. *(In Persian)*

https://sid.ir/paper/177395/fa

Mumford, Lewis (1961). The City in History: Its Origins, Its Transformations, and Its Prospects. Science and Society 27 (1):106-109.

https://ci.nii.ac.jp/ncid/BA04979663?l=en

Muyidi, Mohammad; Daneshpour, Abdul Hadi (2012), Searching for the constituent elements of the Islamic city in the Holy Quran and its social reflection in the body of the city, Second Conference on Islamic Utopia, Volume II, Isfahan Municipality. *(In Persian)*

Naghizadeh, Mohammad, (2012), Model, foundations, pillars, attributes and principles of the Islamic city, Firuzeh Islam magazine, 1(1), 63-80. *(In Persian)*

http://dx.doi.org/10.29252/ciauj.1.1 .63

Naghizadeh, Mohammad, (2013), Islamic city and the method of using holy texts, Kitab Mah Honar, (177), 24-35. *(In Persian)*

http://noo.rs/pDi5h

Neglia, G. A. (2008). Some historiographical notes on the Islamic city with particular reference to the visual representation of the built city. In The City in the Islamic World (2 vols.) (pp. 1-46). Brill.

https://doi.org/10.1163/ej.9789004162402.i-1500.6

Okhovat, H, Almasifar, T; Bemanian, M (2009) Traditional architecture and urban planning in Islamic countries, first edition, Tehran: Tahan Publications.

Orum, A. M. (2019). The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Urban and Regional Studies. John Wiley & Sons.

DOI: 10.1002/9781118568446

Pour Ahmad, Ahmad, Vafaie, Abuzar (2016). The impact of modernism on the physical-spatial structure of the Iranian-Islamic city (case study: Kashan city), Iranian Islamic City Studies Quarterly, 7(28), 63-76. *(In Persian)*

magiran.com/p1780234

Pourhossein Roshan, Hamid; Mohammadpour, Saber, (2013), Islamic city with an emphasis on the central council paradigm (comparative comparison - relational approach and council theory in Islam), the second conference of Islamic Utopia, first volume, Isfahan Municipality. *(In Persian)*

Pourjafar, Mohammad Reza, Pourjafar, Ali, and Safdari, Sima. (2014). Types of Islamic cities and references to indexing in the direction of an ideal-Islamic city. Researches on Islamic Architecture, 3(3 (consecutive 8)), 17-3. *(In Persian)*

https://sid.ir/paper/409703/fa

Pourmohammadi, M., Bahrain, S.H. and Davoudpour, Z. (2019). Islamic city: fantasy or reality. Urban Planning Knowledge, 3(2), 33-47. *(In Persian)*

https://sid.ir/paper/269027/en

Pourmohammadi, Marzieh, Bahraini, Seyed Hossein, and Dawoodpour, Zahra. (2018). Islamic city: imagination or reality. Knowledge of Urbanization, 3(2), 33-47. *(In Persian)*https://sid.ir/paper/269027/fa

Qaraiti, Mohsen, (2013), Simai Maskan and Islamic City, first edition, Qom, Publications of the Cultural Center of Lessons from the Qur'an, volume one. *(In Persian)*

Rozhan, A., Yunos, M. Y. M., Isa, N. K. M., Ariffin, N. F. M., Kamil, S. M., Azmee, N., & Abas, A. S. (2016). Analysis Of Islamic Safe City Planning Concept For A Better Living Environment. Research journal of fisheries and hydrobiology, 11(3), 69-73.

http://www.aensiweb.net/AENSIWEB/rjfh/rjfh/2016/March/69-73.pdf

Safaee Pour, M., & Saeedi, J. (2017). A Historical Analysis of the Elements and physical-spatial structure of Iranian-Islamic Cities. Journal of Islam and Social Studies, 5(19), 95-125. doi: 10.22081/jiss.2017.65554

Safaipour, Masoud, Sajjadian, Mahyar. (2014). . (2014). A research on the developments and developments of the Islamic city concept. Geographical Journal of Zagros Landscape, 7(24), 159-205. *(In Persian)*

https://sid.ir/paper/515017/fa

Safaipour, Massoud; (2014) Urban Planning in Iran, Karaj: Nibag Publishing. *(In Persian)*

Safaipour, Massoud; Saidi, Jafar. (2016). A historical analysis on the elements and spatial physical structure of Iranian-Islamic cities. Islam and Social Studies, 5(No. 3 (Serial 19)), 95-125. *(In Persian)*

doi: 10.22081/jiss.2017.65554

Safaipour, Massoud; Sajjadian Mehyar (1401) Foundations of Islamic cities (with emphasis on the pre-modern period), Ahvaz: Ahvaz Shahid Chamran University Publications. *(In Persian)*

Seifian, Mohammad Kazem, and Mahmoudi, Mohammad Reza. (2007). Privacy in traditional Iranian architecture. City Identity, 1(1), 3-14. *(In Persian)*

https://sid.ir/paper/501753/fa

Shafaqi, Siros, (2013), Spatial Structure of the Islamic City and its Security, Second Islamic Utopia Conference, Volume 1, Isfahan Municipality. *(In Persian)*

Shams Puya, Mohammad Kazem; Meshkini, Abolfazl; Bergmadi, Mojtabi (2019) Application of Islamic worldview in Iranian-Islamic cities with an emphasis on sustainable neighborhood development, Zagros Landscape Geography and Urban Planning Quarterly, 12 (43), 73-93. *(In Persian)*

https://civilica.com/doc/1495809

Sharifian, Ehsan, Pourjafar, Mohammad Reza, and Tagwai, Ali Akbar. (2016). An analysis of the concept of the city and the pillars of urbanization from the perspective of the Holy Quran. City Identity, 11(29), 53-66. *(In Persian)*

https://sid.ir/paper/154699/fa

Smith, M. E. (2010). The archaeological study of neighborhoods and districts in ancient cities. Journal of Anthropological Archaeology, 29(2), 137-154.

https://doi.org/10.1016/j.jaa.2010.01.001

Statistics of Isfahan City (2019), Isfahan Municipality Program and Budget Organization. *(In Persian)*

Statistics of Isfahan City (2019), Isfahan Municipality Program and Budget Organization. *(In Persian)*

Tagvaiee, Ali Akbar, and Maroufi, Sakineh. (2010). Evaluating the role of mosques in improving the quality of the environment, case study: Amir Mosque in Tehran. Urban Management, 8(25), 219-234. *(In Persian)*

https://sid.ir/paper/92230/fa

Zargham Fard, Muslim, Meshkini, Abolfazl, Pourahmad, Ahmed, and Morganti, Benjamin. (2018). Reviewing the indicators of decent housing from the perspective of the Islamic school. Iranian Islamic City Studies, 9(35), 33-45. *(In Persian)*

https://sid.ir/paper/177370/fa

Zarrabi, Asghar; Alinejad Tayibi, Kavos, (2009), an analysis of urban elements and uses in an Islamic city, Kitab Mah Honar monthly, serial 143. *(In Persian)*

magiran.com/p766044

Pirnia, Mohammad Karim (2002); Architectural stylistics, Tehran: Memar Publishing House*(In Persian)*.

Pirnia, Mohammad Karim and Gholamhossein Memarian (2007); Stylistics of Iranian Architecture, Soroush Danesh Publications, Tehran: 5th edition. *(In Persian)*

Motahar, Reza Jalili Sadrabad, Samaneh Alizadeh, Reza (1400) comparative comparison of new and old neighborhoods based on (Islamic-Iranian) identity in urban planning (Study example: Hakimieh and Narmak Shahr Tehran), Journal of Islamic Architecture Research, 9 (3) *(In Persian)*.

http://jria.iust.ac.ir/article-1-1419-fa.html

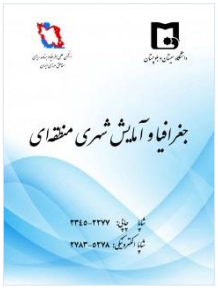
جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای
شاپا چاپی: ۲۳۴۵-۲۲۷۷ شاپا الکترونیکی: ۲۷۸۳-۵۲۷۸
دانشگاه سیستان و بلوچستان

مقایسه تطبیقی محله های جدید و قدیم شهر اصفهان بر اساس رویکرد شهر ایرانی– اسلامی (نمونهٔ موردی: محله های شهشهان و بهارستان)

مسعود صفایی پور [1*]، فهیمه فدائی جزی [2]

مقاله پژوهشی

جغرافیا و آمایش شهری–منطقه‌ای
تابستان ۱۴۰۳، سال ۱۴، شمارهٔ ۵۱
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۱۷
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۱۱/۲۵
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۱۲
صفحات : ۹۶-۶۷

واژه‌های کلیدی:
شهر ایرانی–اسلامی، مسجد محوری، محله محوری، طبیعت گرایی، درون گرایی، شهر اصفهان

چکیده

در دهه‌های اخیر، شهرهای ایرانی اسلامی به شدت تحت تأثیر جهانی‌شدن قرار گرفته‌اند، که این تأثیرات منجر به دگردیسی و ایجاد ابهامات در تجلی کالبدی آنها گشته است. این دگردیسی به واسطه انتشار فرهنگ بیگانه، از هدایت‌های اساسی تعالیم وحیانی در ساخت شهر ایرانی اسلامی دور شده و تغییرات قابل ملاحظه‌ای را در ساختار شهری به وجود آورده است. از این رو هدف اصلی پژوهش حاضر مقایسه تطبیقی محله‌های جدید و قدیم شهر اصفهان بر اساس رویکرد شهر ایرانی- اسلامی می‌باشد. لذا دو محله (محله قدیمی شهشهان و محله جدید بهارستان) در شهر اصفهان انتخاب شد. در این زمینه ۳۹ شاخص در قالب چهار اصل: مسجد محوری (ارتباط انسان با خدا)، درون‌گرایی (ارتباط انسان با خود)، محله محوری (ارتباط انسان با جامعه) و طبیعت‌گرایی (ارتباط انسان با جهان هستی) انتخاب شد. در گام بعدی، با بهره گیری از تکنیک پرسشنامه و مطالعات میدانی، داده های پژوهش گردآوری شد. در مرحله بعد، اطلاعات جمع آوری شده وارد نرم افزار spss شد. نهایتا وضعیت دو محله مورد مطالعه از حیث شاخص های شهر ایرانی اسلامی با استفاده از آزمون تی مستقل مقایسه شد. نتایج تحلیل های آماری نشان داد که میانگین دو گروه در دو محله مورد مطالعه در ۲۳ شاخص تفاوت معنی داری دارند و همچنین میانگین اکثریت شاخص ها در محله شهشهان بسیار بالاتر از محله بهارستان است. بیشترین اختلاف بین دو محله مورد مطالعه به ترتیب در بخش های مسجد محوری، درون گرایی، محله محوری و در مرتبه آخر طبیعت گرایی است. نکته حائز اهمیت آنکه این دو محله در بخش طبیعت گرایی به غیر از دو شاخص وجود حیاط در منزل و وجود باغچه در حیاط واحد مسکونی، اختلاف بسیار ناچیزی دارند.

مقدمه

در هر دوره و زیرسلطه‌ی هر پارادایم و رژیم فکری غالب، شهری شکل می‌گیرد. این شهر از اندیشه‌ها، مفاهیم و ایدئولوژی‌های موجود در جامعه به وجود می‌آید، که در نهایت به رفتارها و عملکرد افراد منتهی می‌شود و شهر به عنوان محصول نهایی ظاهر می‌شود. در این سیاق، شهرهای مختلف، از جمله شهر سرمایه‌داری، شهر عصر مدرن، شهر سوسیالیست، و شهر اسلامی، هرکدام از دل یک فلسفه و ایدئولوژی خارج شده و تحقق یافته است (پورمحمدی و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۴). یکی از این شهرها، شهر اسلامی است که به طور نسبی بر اساس اصول و آموزه‌های قرآنی و نبوی ساخته شده است (بمانیان، ۱۳۹۳: ۷۶). مفهوم شهر اسلامی به عنوان یک هویت اجتماعی و کالبدی بر پایه ارزش‌های دینی تعریف می‌شود و روابط اجتماعی آن براساس این ارزش‌ها شکل می‌گیرد (صفایی‌پور و سجادیان، ۱۴۰۱: ۱). همچنین، با توجه به فناوری، مصالح، دانش، هنر و فرهنگ بومی، توانایی تفسیر و تجلی خود را در هر زمان و مکان نشان می‌دهد (نقی‌زاده، ۱۳۹۲: ۶۹؛ مشکینی و رضایی مقدم،۱۳۹۳: ۴۷). در

۱- استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران. (نویسنده مسئول) Safaee-p@scu.ac.ir
۲- دانشجو دکتری جغرافیا برنامه‌ریزی شهری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران. f-fadaeijazi@stu.scu.ac.ir

شهرهای اسلامی، ساخت فضاهای جغرافیایی بایستی تحت تاثیر ایدئولوژی اسلامی به صورت قوانین متخذ از قرآن[۱]، سنت، فقه، اجتهاد اجماع صورت گیرد. شهری که ویژگی های منحصر به فرد داشته باشد و الگوی کاملی از توسعه را برای جهانیان ارائه دهد (مشکینی و همکاران،۱۳۹۴: ۱۹؛ اخوت و همکاران،۱۳۸۹: ۷۰ ؛ دانش وری و همکاران،۱۳۹۹: ۱۲۷-۱۲۸؛ روژان و همکاران[۲]،۲۰۱۶: ۷۰). بنابراین، اسلامی بودن شهر ایرانی نیز بر مبنای اصول و ارزش‌هایی است که در طراحی و برنامه‌ریزی محیط زندگی مسلمانان رعایت می‌شوند و بر روابط انسان با محیط (طبیعی و مصنوعی) و با سایر همنوعان خویش حاکم باشند (صفایی‌پور و سعیدی، ۱۳۹۶: ۹۶). لذا هرگونه تصمیمی در برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت شهری باید با موازین و اصول احکام دین مبین اسلام هماهنگ باشد (پورجعفر و همکاران،۱۳۹۴: ۱۷). اسلامی بودن برای شهر نشانگر این است که این مکان باید تجلی‌گاه و یادآور ارزش‌های اسلامی نیز باشد. ایرانی بودن نیز سابقه و پیشینه غنی و پرمحتوایی از تجربیات هوشمند ایرانیان را با خود به همراه داشته است و مصداق مکانی موضوع را نشان می‌دهد (بمانیان،۱۳۹۳: ۷۷).

شهرهای کهن نمونه‌هایی از معماری و شهرسازی اسلامی را با تلفیق ارزش‌های معنوی و کالبدی نشان داده‌اند (جهانبخش و همکاران،۱۳۹۶: ۳۲). اما با گذر زمان، شهرهای اسلامی دچار دگردیسی شده و تحت تأثیر فرهنگ‌های بیگانه قرار گرفته‌اند که باعث تضعیف و تغییر در عناصر معماری و ساختار شهرها شده است (منصوری،۱۳۸۹: ۴۳؛حاتمی نژاد و همکاران،۱۳۹۳: ۶) و این امر شهرهای اسلامی را دچار ابهام در تجلی کالبدی نموده است از آن جمله می‌توان به عناصر دخیل در ساخت شهرهای اسلامی اشاره نمود که در نتیجه اشاعه فرهنگ بیگانه از رهنمودهای اصلی تعالیم وحیانی در ساخت شهری اسلامی فاصله گرفته‌اند چنین ویژگی‌های در بسیاری از شهرهای کشورهای اسلامی قابل رویت است (دلیر و همکاران،۱۴۰۰: ۲۲۸).

کشور ایران به عنوان یکی از تمدن‌های کهن بشری، نقش بسیار فعالی در بلوغ شهرسازی اسلامی داشته است؛ به گونه‌ای که در این سرزمین، شهرهای زیادی با چهره‌ای اسلامی رشد یافته‌اند[۳] (مشکینی و همکاران،۱۳۹۴: ۱۹). در شهر ایرانی-اسلامی هرچه هست تبلوری است از محیط زیست، فرهنگ و آداب و سنن؛ «اما به دنبال رسیدن موج فراگیر شهرسازی جدید بعد از انقلاب صنعتی به ایران» علاوه بر از بین رفتن ویژگی‌های فیزیکی و پیوستگی کالبدی‌شان، بسیاری از خصوصیات فرهنگی و اجتماعی خود را نیز از دست دادند (پوراحمد و وفایی،۱۳۹۶: ۶۴). در این فرآیند، شهر اصفهان از جمله شهرهایی بود که از پیامدهای منفی این دگرگونی‌ها به دور نماند، به طوری که تغییر ساختار کالبدی شهر علاوه بر این که نظام و ساختار بافت قدیم را برهم زد، تضعیف آن را نیز در پی داشت، عناصر جدید الگو گرفته شدت از مغرب زمین همچون خیابان‌ها، بزرگراه‌های سواره، آپارتمان‌های مسکونی، برج‌های تجاری و اداری و... مورد توجه مسئولان و مدیران شهرهای امروزی قرار گرفته و هر روز گسترده‌تر از قبل باعث تخریب بافت محلات موجود گردیده‌اند؛ روندی که سبب گسست روابط اجتماعی و ایجاد بی‌هویتی در ساکنان شهر شده و ادامه آن تبعات مخاطره‌آمیز مادی و معنوی فراوانی را به همراه خواهد داشت. این روند اهمیت و ضرورت رویکرد دوباره به متون اصیل اسلامی و واکاوی و احیای اندیشه‌های ناب اسلام را ضروری می‌سازد (محمدی و

---

[۱] قرآن «شهر» را محل تحقق حاکمیت الله بر زمین می داند(شریفیان وهمکاران،۱۳۹۶: ۵۳) . برای مطالعه بیشتر می توانید به منبع ذیل مراجعه فرمایید: شریفیان، احسان؛ پورجعفر، محمدرضا؛ تقوایی، علی اکبر (۱۳۹۶) تحلیلی از مفهوم شهر و ارکان شهرنشینی از منظر قرآن کریم، هویت شهر، شماره بیست و نهم، سال یازدهم، ۶۶-۵۳

[2] rozhan & et al

[۳] از مهمترین این شهرها می توان به مشهد، ری، قم، کرمان، یزد و اصفهان اشاره نمود (مشکینی و همکاران،۱۳۹۴: ۱۹).

آزاده،۱۳۹۷: ۲۴). از این رو، این پژوهش وضعیت محلات را با کمک شاخص‌های مستخرج از اصول شهر ایرانی-اسلامی مورد ارزیابی قرار می‌دهد. برای این منظور دو محله در کلانشهر اصفهان(محله شهشهان به عنوان محله قدیمی شهر اصفهان و محله بهارستان به عنوان محله جدید)[1] برای مطالعه انتخاب شد. در این چارچوب با مرور و بررسی کتب و دیدگاه صاحب‌نظران و نظریه‌پردازان ابتدا شاخص‌ها و مولفه‌های شهر ایرانی اسلامی (در قالب چهار اصل: مسجد محوری (ارتباط انسان با خدا)، درون‌گرایی (ارتباط انسان با خود)، محله محوری (ارتباط انسان با جامعه) و طبیعت‌گرایی (ارتباط انسان با جهان هستی)، استخراج گردید. در نهایت با استفاده از تکنیک پرسشنامه و تحلیل‌های آماری (آزمون تی دو نمونه‌ای) ویژگی‌های دو محله مورد مطالعه بر اساس شاخص‌های مستخرج، مقایسه شد. از این رو هدف اصلی پژوهش حاضر مقایسه تطبیقی محله‌های جدید و قدیم شهر اصفهان بر اساس رویکرد شهر ایرانی- اسلامی می‌باشد. مهم‌ترین سوال مطرح در این پژوهش عبارت است از:

وضعیت‌محله بهارستان‌ومحله شهشهان از لحاظ‌معیارها و شاخص‌های‌شهر ایرانی-اسلامی چه تفاوتی‌با یکدیگردارند؟

پیشینه پژوهش

شهرهای ایرانی از سال ۶۰۰ میلادی و در قرن اول اسلامی تحت تاثیر دین اسلام قرار گرفتند. در فاصله چهار قرن ابتدایی، ، تضاد بین دیدگاه اسلامی و سنتی ایرانی در ساختارهای شهری به وجود آمد. در ادامه سیر تحول شهرهای ایرانی- اسلامی اولین باری که اندیشه کنترل رشد شهرها به وجود آمد، در دوران حاکمیت سبک رازی در ایران (فاصله سال های ۹۵۰ تا ۱۲۰۰ میلادی و قرون ۴ تا ۷ اسلامی) بود. حمله مغولان در دوره بعدی زوال شهرها را به همراه داشت، اما بناهای بیادماندنی نیز ساخته شد. دوره صفویه باعث افزایش پویایی شهرها و افزودن عناصر جدید شد. این دوره، اوج پویایی شهرهای ایرانی -اسلامی است. دیدگاه شهر- منطقه، چهارباغ و میدان های چندکارکردی در این دوران به شهرهای اسلامی-ایرانی اضافه شد. دوره بعدی، تحول شهرهای ایرانی-اسلامی نیز دوره نفوذ فرهنگ مدرنیسم در این شهرهاست. در این دوره بود که محله ها که در دوره چهارم نشانه وحدت و همبستگی بودند، به مکانی برای طبقه بندی تفاوت های اجتماعی و محلی تبدیل شدند و در مجموع نقش تمام عناصر شهری از همبستگی و اجتماعی بودن و ساکن بودن، به عبوری بودن و تفکیک تغییر کرده اند (متولی و شیخ اعظمی،۱۳۹۲: ۶۱). در زمینه موضوع پژوهش حاضر، مطالعات فراوانی صورت گرفته است که در ادامه به برخی از مطالعات مرتبط در این زمینه اشاره می‌شود.

مشکینی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی تحت عنوان تدقیق مفهومی و تشریح راهکار و شاخص های تحقق سنجی چهار اصل مسجدمحوری، محله محوری، درونگرایی و طبیعت گرایی در شهر ایرانی اسلامی پرداخته است. نویسندگان در این پژوهش علاوه بر مطالعه اسنادی از تکنیک دلفی در دو مرحله جهت پالایش مولفه‌ها، معیارها و زیرمعیارها بهره گرفته‌اند. نتایج نشان می‌دهد، شاخص‌های اساسی در همه‌ی شهرهایی که اکثریت آن را مسلمانان

[1] میرسید علی جناب در تاریخ اصفهان، محلات شهر اصفهان را به دو قسمت، شرقی شهر که نعمت خانه بوده و غربی شهر که حیدرخانه بوده تقسیم نموده است و بیش از ۱۴۲ محله را شناسایی کرده که محله های معروف به نام های: دروازه نو، دردشت، شهشان، گودمقصود بیک، جوباره، بیدآباد، درب کوشک (مسجد حکیم)، نیم آور، میدان کهنه، میدان میر (سید احمدیان) ،محله نو، کران، باغات، لنبان، چهارسوق، شمس آباد، عباس آباد، چرخاب، طوقچی، جوب شاه، پاقله، خواجو و جماله کله (انصاری،۱۳۸۱: ۲۰). برای مطالعه بیشتر می توانید به منبع ذیل مراجعه فرمایید:

انصاری، ابراهیم (۱۳۸۱) جایگاه اجتماعی محله در شهرهای اسلامی با تاکید بر اصفهان، مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان (علوم انسانی)، جلد سیزدهم، شماره یک، ۱۵-۲۶.

تشکیل می‌دهند، می‌توانـد مبنـا قرارگیـرد. محمـدی و آزاده (۱۳۹۷) در مقالـه‌ای تحـت عنـوان مقایسـه تطبیقـی محله‌های نوساز و قدیمی اصفهان از نظر میزان انطباق‌پذیری با شاخص‌های ایرانی-اسلامی در محله‌هـای جویبـاره و شهرک نگین پرداخته‌اند. محققین در این زمینه ۲۵ شاخص در سه بعـد کالبـدی- محیطـی، اقتصـادی و اجتمـاعی انتخاب کردند. نتایج نشان می‌دهد که میانگین دو گروه در دو محله مورد مطالعه در ۲۰ شـاخص تفـاوت معنـاداری دارند و همچنین میانگین شاخص ها در محله جویباره بسیار بالاتر از شهرک نگین است. مطهر و همکـاران (۱۴۰۰) در تحقیقی تحت عنوان مقایسه تطبیقی محله‌های نوساز و قدیمی مبتنی بر هویت (اسلامی- ایرانـی) در شهرسـازی (نمونه مطالعاتی: حکیمیه و نارمک شهر تهران) پرداخته اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد کـه تفـاوت معیارهـای خوانایی، تعاملات اجتماعی و فرهنگ در محلات حکیمیه و نارمـک بـا ویژگـی-هـای کالبـدی و اجتمـاعی متفـاوت معنادار و واقعی نیست و تفاوت معیارهای شناخت و آگاهی، حس تعلق، رضـایتمندی، اسـتقلال و آزادی، برازنـدگی محیطی، دین، تمدن، قلمرو و اتحاد در این محلات معنادار و واقعی مـی-باشـد بـه عبـارت- دیگـر ایـن معیارهـا در محلات با ویژگی-های کالبدی و اجتماعی گوناگون، متفاوت است.

آپایدین[1] (۲۰۱۵)، در پژوهشی تحت عنوان چارچوب بندی مجدد شهر اسلامی: از تعریف تا ساختارشـکنی مطالعـه موردی مغرب پرداخته است. در این مقاله محقق نظریات و تعاریف موجود در مـورد شـهر اسـلامی را مـرور کـرده و نظریات و تعاریف خود را پیشنهاد کرده است. نتایج نشان می دهد که شهر اسـلامی نتیجـه تعامـل پیچیـده عوامـل متعدد مرتبط با یکدیگر است که برخی از آنها برگرفته از مبانی اسلامی است. اگرچه شهرهای اسلامی ممکن اسـت چندین ویژگی مشترک داشته باشند، اما در مجموع هر شهر از نظر زمانی و مکـانی منحصـر بـه فـرد اسـت. دابـور[2] (۲۰۲۱) در مقاله ای تحت عنوان ریخت‌شناسی محله‌ها در شهر سنتی اسـلامی عـرب: مـورد مطالعـه شـهر دمشـق پرداخته است. محقق در این پژوهش به مطالعه در مورد محله های شهرهای اسلامی سنتی عربی با تأکید بر ساختار شهر و گروه های اجتماعی پرداخته است. نتایج نشان می دهد که به طور بالقوه با درک قوانین سنتی است کـه مـی توان چیدمان فیزیکی محله‌ها را به ساختار اجتماعی و زیرمناطق محلی را به کل جهانی کـه بـر بخـش‌هـا مسـلط و متحد می‌کنند مربوط کرد.

تفاوت پژوهش حاضر با سایر مطالعات از این جهت است که در پژوهش‌های فوق محققین با تمرکـز بـر چهـار اصـل اساسی مسجدمحوری، محله محوری، درون‌گرایی، و طبیعت‌گرایی یا با توجه به شاخص‌های ایرانی اسلامی در ابعـاد کالبدی، محیطی، اقتصادی، و اجتماعی یا به بررسی عناصر مرتبط با هویت اسلامی در شهرسـازی پرداختـه انـد. در حالی که در پژوهش حاضر، توجه به چهار اصل محوری شهر ایرانی اسلامی، یعنی مسجد محـوری، محلـه محـوری، درون گرایی و طبیعت‌گرایی به صورت مقایسه تطبیقـی در دو محلـه مختلـف، یعنـی شهشـهان و بهارسـتان، مـورد بررسی قرار گرفته است.

[1] Apaydin
[2] Dabbour

مبانی نظری

شهر اسلامی شهری است که در ماهیت خود غیرسرمایه‌داری و غیر غربی است (کوریا و طاهر[1]،۲۰۱۵: ۱). گسترش اسلام به سرزمین‌های مختلف در آسیا، آفریقا و اروپا تاثیرات غیرقابل برگشت و انکارناپذیری در توسعه شهری داشت. بدین ترتیب اسلام یک دین شهری است (مارکس[2]،۱۹۲۸: ۸۷). شهرهای اسلامی در ابتدا جنبه دینی داشتند، اما در ابتدای قرن نهم میلادی به یک پایگاه سیاسی قوی نیز تبدیل شدند (ضرغام فرد و همکاران،۱۳۹۸: ۳۴). مقوله «شهرهای اسلامی» توسط مستشرقان اروپایی مطرح شد (اروم[3]،۲۰۱۹: ۱). مبدا مفهوم شهر اسلامی به شهرهای شمال آفریقا باز می‌گردد که اولین بار در مقاله «اسلام‌گرایی و زندگی شهری» شرق شناسان فرانسوی ویلیام مارشای[4] مطرح گردید (نگلیا[5]،۲۰۰۸: ۲). سپس برادر او جورج مارشای[6] نیز گفته های اولیه وی را پیگیری پیگیری نمود. لیکن نظریه‌مند کردن آن توسط رابرت برانشویک[7] انجام شد. اوج مطالعات مربوط به شهر اسلامی به دهه ۱۹۸۰ باز می‌گردد. در این دهه دانشمندان و متفکران مختلفی در پرورش و جهانی‌سازی این مفهوم تلاش نمودند (ضرغام فرد و همکاران،۱۳۹۸: ۳۴). شهر اسلامی به دلیل تاثیرپذیری از آموزه‌ها و تعالیم دینی، عرصه و گستره شهر نماد و تبلور باورهای اسلامی است. عدالت محوری و باورهای توحیدی در سرتاسر شهر اسلامی دیده می‌شود (صفایی پور و سجادیان،۱۴۰۱: ۶۰). شهرهای مسلمان نشین بر اساس سه عنصر یگانه شده مذهب، حکومت و تجارت برای امتی واحد شکل گرفته‌اند و تجلی کالبدی این عناصر، مسجد، ارگ و بازار است که ساختار شهر بر مبنای مرکزیت آنها شکل می‌گیرد. در شهر اسلامی نه تنها ساختار کالبدی شهر از مرکز آن متبلور می‌شود، بلکه این ساختار به طور ذاتی تمامی توجهات را نیز به طرف مرکز معطوف می‌دارد. پیام نمادین آن سازمان‌دهی روابط سلسله مراتبی فرم و عملکرد هر دو به سوی مرکز است(یعنی وحدت) (پوراحمد و وفایی،۱۳۹۶: ۶۵).

درباره ماهیت و مفهوم شهر اسلامی بر اساس دیدگاه های مختلف، نظریه های متفاوت و بحث انگیز ارائه شده است. در اینجا دیدگاه های مطرح در این زمینه با سه دسته تقسیم شده اند (جدول ۱).

جدول ۱-مقایسه‌ای مفهوم شهر اسلامی بر اساس دیدگاه‌های مختلف

دسته‌بندی	ماهیت شهر اسلامی	مفهوم	ویژگی
دیدگاه اول	بی‌ارتباطی با کالبد و محتوا	-محدود به زمان و مکان خاص نیست - مفهوم امت اسلامی از آن استنباط می‌شود - شهر مردم دیندار و معتقد به اصول اسلامی - اعتقادات اسلامی مهم‌ترین عامل در تعریف شهر اسلامی است - مفهوم شهر اسلامی به وجود مردم دیندار و معتقد به اصول اسلامی وابسته است	- وابستگی به اعتقادات اسلامی - وجود مردم دینی - اعتقاد به اصول اسلامی
دیدگاه دوم	بر اساس قوانین و دستورات اسلام	- بر اساس قوانین و اصول اسلامی ساخته می‌شود - دارای هویت فرهنگی، تاریخی و فضایی خاصی است و ارتباط ساختاری بین دین و فضای مصنوعی را نشان می دهد. - مبانی نظری از قرآن و سنت گرفته می‌شود	- مبانی نظری از قرآن و سنت - ارتباط با دین و فضای مصنوعی
دیدگاه سوم	حاصل دستاورد فرهنگ و تمدن اسلامی	- ناشی از تمدن و دستاوردهای فرهنگی مسلمانان است - زندگی شهری در جهان اسلام اهمیت دارد	- تأثیر فرهنگ اسلامی - دستاوردهای تمدن اسلامی

(منبع: مشکینی و همکاران،۱۳۹۵: ۴۴-۴۵).

[1] Correia & Taher
[2] Marçais
[3] Orum
[4] William Marçais
[5] Neglia
[6] Georges Marçais
[7] Robert Brunschvig

برای تدوین معیارها و شاخص‌های شهر ایرانی-اسلامی، معیارها و شاخص‌هایی را که نویسندگان و پژوهشگران در مطالعات پیشین مورد مطالعه قرار داده اند، بررسی گردید و نهایتاً معیارها و شاخص‌های مورد مطالعه در پژوهش حاضر جمع بندی شد. در شهر اسلامی، شهر به عنوان بازتاب ارزش‌های اسلامی در نظر گرفته می‌شود و ایمان و معیارهای اسلامی در زندگی شهری حاکم هستند . معماری شهر نیز تحت تأثیر اصول دینی قرار دارد. این اصول به فرآیند تقویت فرهنگ دینی می‌پردازند و در مقابل تعارض با عوامل خارجی، سعی در طرد و حذف آن دارند یا در صورت امکان، آن را جذب و تعدیل می‌کنند (شمس پویا و همکاران،۱۳۹۹: ۷۳-۷۴).

جدول ۲-اصول و معیارهای شهر ایرانی- اسلامی

اصل	تاثیرات	نکات مهم	توضیحات
مسجد محوری[1]	تقویت هویت اسلامی و اجتماعی	ارتباط عبادی و اجتماعی مسلمانان	در قرآن، واژه "مسجد" به عنوان مکانی برای عبادت و اظهار ایمان به یگانگی خداوند ۲۸ بار تکرار شده است، نشان از اهمیت آن در اسلام دارد[2].مسجد در اسلام به عنوان مکان عبادت و اظهار ایمان به خداوند مورد تأکید قرار می‌گیرد. در شهرهای اسلامی، مساجد نه تنها به عنوان مراکز عبادی، بلکه به عنوان مراکز فرهنگی، آموزشی، مذهبی و اجتماعی نیز عمل می‌کنند.
محله محوری[3]	افزایش انسجام اجتماعی	هویت محلی و اجتماعی	محله در ساختار شهرنشینی ایران و جهان به عنوان بخشی از شهر تعریف میشود که دارای لبه‌های کارکردی با فضایی هویت‌مند و ترکیب عملکردهای کوچک مقیاس باشد، مراکز محله علاوه بر تأکید بر عدالت و برابری در دستیابی به خدمات، سبب ایجاد حس تعلق به مکان و پایداری اجتماعی میشوند. با حضور مردم و ریش سفیدان محل در مرکز محله، چارچوب های اخلاقی خاص هر محله شکل میگیرد و بر حس جمع گرایی تأکید میگردد[4].
طبیعت گرایی[5]	ایجاد فضای شهری دلپذیر و مطبوع	حفاظت از محیط زیست و تعامل با طبیعت	طبیعت در اسلام به عنوان نشانه‌های الهی[6] مطرح می‌شود و تفکر درباره آن انسان را به شناخت بهتر جهان و خداوند هدایت می‌کند. در معماری اسلامی ایرانی، احترام به طبیعت و استفاده هوشمندانه از آن به خوبی قابل مشاهده است، به‌طوری‌که باغ‌ها و بوستان‌ها به‌عنوان جزء مهمی از فضای شهری معرفی می‌شوند و تأثیر بی‌نظیری در زیبایی و ساختار شهرها دارند.

[1] central mosque

۲ آیه شریفه " وَ ما خَلَقْتُ الْجِنّ وَ الْإِنْسَ إِلّا لِيَعْبُدُونِ" ما جن و انس را نیافریدیم مگر برای اینکه که مرا پرستش کنند (ذاریات۵۶) را می توان به عنوان دلیل اصلی لزوم توجه به ارزش مسجد و جایگاه آن در شهر اسلامی مطرح کرد (نقی زاده،۱۳۹۲: ۱).

[3] Central Neighborhood

[۴] امام صادق (ع) حسن همجواری را دلیل آبادانی شهرها و زیادی عمر برمیشمارند. حضرت صادق(ع) «هر چهل خانه همسایه باشند، از برابر و از پشت سر و از راست و و چپ (یعنی از چهار طرف تا چهل خانه همسایه هستند) این مفهوم در فرهنگ ایرانی محدوده محله را مشخص می کند. شایان ذکر است که محله ها در ارتباط با شبکه راه ها و معابر عمومی تنها یک دروازه ورودی داشته است (اصلانی،۱۳۹۵: ۲۹).

[5] naturalism

۱قرآن می فرماید: لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ ۖ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ ۖ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ ۚ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ

و برای (اولاد و قوم) سبا در وطنشان (سرزمین یمن و شام) از راست و چپ (جنوب و شمال) دو سلسله باغ و بوستان آیتی (از لطف و رحمت حق) بود (همه پر نعمت، و به آنها گفتیم که) بخورید از رزق خدای خود و شکر وی به جای آرید، که مسکنتان شهری نیکو و پر نعمت است و خدای شما غفور (و مهربان) است.

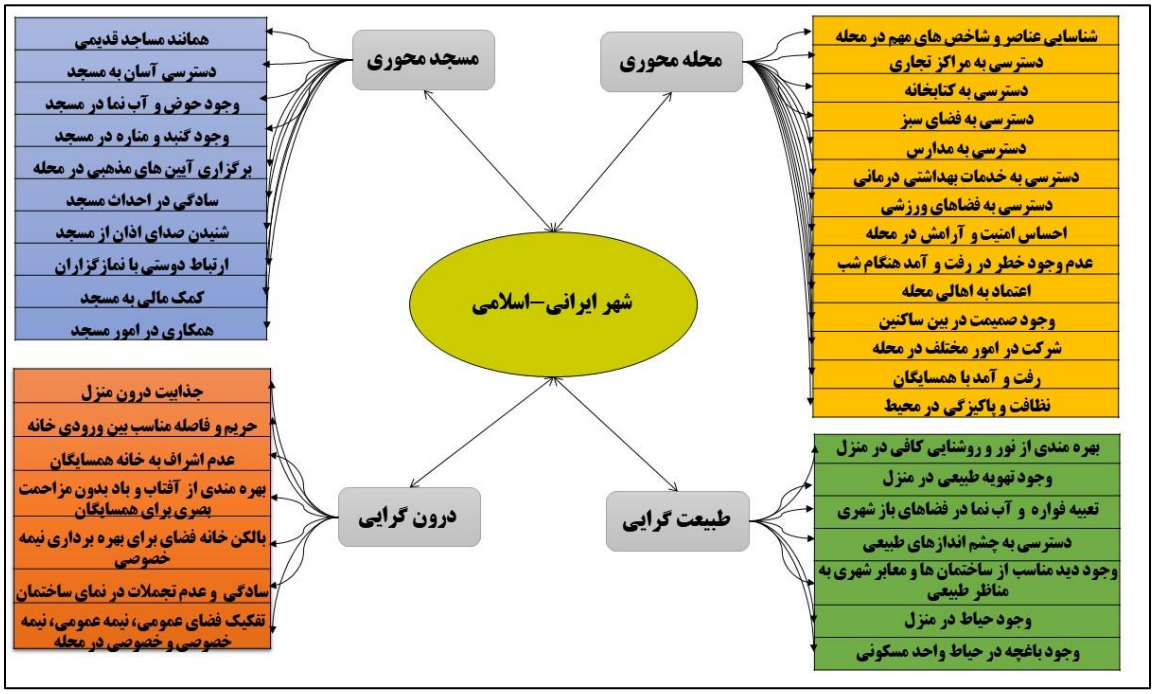
بر اساس این آیه، بهره گیری از انواع گل ها و گیاهان و درختان در طراحی شهرها، بهترین زینت و زیبایی است، به خصوص در مواردی که بتوان به جای گیاهان زینتی مانند کاج، گیاهان یا درختانی کاشت که بهره و میره خوراکی هم داشته باشد. چنانچه در این آیه، ابتدا به تامین خوراک انسان و حیوان اشاره می کند و سپس به ویژگی زینت بودن (قرائتی،۱۳۹۳: ۱۰۰)

درون گرایی	سازگاری و همزیستی اقلیمی، افزایش امنیت اجتماعی، زمینه سازی برای تعالی جویی معنوی، بسترسازی درون گرایی شخصیتی و خودیابی، عدم بروز تفاخرات اجتماعی و محلی، تحکیم و تقویت خانواده محوری	حفظ حریم شخصی	ایرانیان از دوران باستان با توجه به طرز تلقی خویش از خانه و خانواده به نوعی معماری درونگرا گرایش نشان داده اند. رعایت اصل درون گرایی در ایران پس از اسلام با به وجود آمدن جهانبینی جدید و شکل گیری ارزش هایی هم چون محرمیت، رنگی دوباره به خود گرفت و جدا از مسائل امنیتی، اصول ارزشی تازه را به بهترین وجه بیانگر شد که اوج شکوفایی آن را می توان در تکامل ابنیه با حیاط مرکزی دانست.

(منبع: محمدی و آزاده، ۱۳۹۷؛پورحسین روشن و محمدپور،۱۳۹۳؛شفقی، ۱۳۹۳؛ ضرابی و علی نژاد طیبی،۱۳۸۹؛ لطیفی و صفری چابک،۱۳۹۲؛ مشکینی و رضایی مقدم،۱۳۹۳؛ اصلانی،۱۳۹۵؛ بحری مقدم و یوسفی،۱۳۹۲؛ بمانیان،۱۳۹۳؛ دلیر و همکاران،۱۴۰۰؛ صفایی پور و سجادیان،۱۳۹۴؛ قاسمی،۱۳۹۱؛ مشکینی و همکاران،۱۳۹۵؛ مطهر و همکاران،۱۴۰۰معماریان،۱۳۸۴؛منصوری،۱۳۸۹؛ پیرنیا، ۱۳۸۶؛ سیفیان و محمودی،۱۳۸۶؛ پیرنیا،۱۳۸۱؛ قاسمی،۱۳۹۱؛ مشکینی وهمکاران،۱۳۹۲؛ تقوایی و معروفی،۱۳۸۹؛ضرابی و علی نژاد طیبی،۱۳۸۹؛ علاقه‌بندان،۱۳۸۹؛ مامفورد[2]،۱۹۶۱؛ اسمیت[3]،۲۰۱۰؛ خدایی و تقوایی،۱۳۹۰؛ مویدی و دانشپور،۱۳۹۲؛ صفایی‌پور، ۱۳۹۴)

در ایران، مفهوم شهر اسلامی به‌عنوان یک بُعد فرهنگی و دینی عمیق تلقی می‌شود که در آن ارزش‌های اسلامی با ویژگی‌های شهری ایرانی آمیخته شده است. این تلاقی ارزش‌ها، شهرها را به مراکزی از همگرایی فرهنگی و ملی تبدیل کرده است. عناصری مانند مسجد محوری، محله محوری، طبیعت گرایی و درون‌گرایی به عنوان اصول اساسی در ساختار شهر ایرانی-اسلامی تلقی می‌شوند. به طوری که، مساجد به عنوان نماد دینی تلاش برای اظهار ایمان به یگانگی خداوند در شهرها شناخته می‌شوند و ایجاد انسجام اجتماعی و تقویت هویت محلی را تسهیل می‌کنند. طبیعت گرایی و درون‌گرایی نیز از توجیهات اسلامی و نگاه ملی به محیط زیست الهام گرفته شده‌اند و به حفظ حریم شخصی و ایجاد امنیت اجتماعی کمک می‌کنند. در نهایت، شهرهای ایرانی-اسلامی به عنوان نمایندگانی از هویت ملی ایران و ارزش‌های دینی اسلامی درخشان هستند و تلاقی این دو بُعد آنها را به مکان‌های منحصر به فرد تبدیل کرده است. نهایتاً بر اساس بررسی‌های انجام شده، چهار بُعد موردبررسی (محله محوری، مسجد محوری، درون گرایی و طبیعت محوری) به شاخص‌های برنامه‌ریزی تبدیل شده است. بنابراین، در این پژوهش بر اساس مدل پیشنهادی و شاخص‌های مستخرج، وضعیت دو محله مورد مطالعه (محله قدیمی شهشان و محله جدید بهارستان) از لحاظ انطباق با شاخص‌های طراحی محله‌های مسکونی مقایسه شد.

[1] Introspection
[2] Mumford
[3] Smith

شکل ۱- معیارها و شاخص های محله در شهر ایرانی اسلامی

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر بر اساس هدف از نوع کاربردی و از لحاظ ماهیت، از نوع توصیفی- تحلیلی و مقایسه ای است. در گام اول این پژوهش با مرور و بررسی کتب و دیدگاه صاحب‌نظران و نظریه‌پردازان ابتدا فهرستی از عوامل اولیه به عنوان متغیرهای تحقیق (در قالب چهار اصل: مسجد محوری (ارتباط انسان با خدا)، درون‌گرایی (ارتباط انسان با خود)، محله محوری (ارتباط انسان با جامعه) و طبیعت‌گرایی (ارتباط انسان با جهان هستی)، شناسایی و جمع بندی شد (شکل ۱) و در قالب پرسشنامه تنظیم گردیدند. در پرسشنامه میزان اهمیت هر کدام از عوامل در قالب طیف لیکرت، از جامعه آماری پژوهش (ساکنین محله بهارستان با تعداد ۱۰۸۹۰ نفر و محله شهشهان به تعداد ۵۸۹۹ نفر) با مورد سوال قرار گرفت. لازم به ذکر است جمعیت دو محله با یکدیگر جمع و در فرمول کوکران جایگزاری شد، حداکثر اندازه نمونه در هر دو جامعه برابر ۳۷۶ بود. از این عدد نسبت گرفته شد و تعداد ۱۳۲ پرسشنامه به محله شهشهان و ۲۴۴ پرسشنامه به محله بهارستان تعلق گرفت؛ بنابراین روش نمونه گیری این پژوهش نمونه گیری تصادفی طبقه‌ای متناسب با حجم می باشد. لذا تعداد ۲۵۰ پرسشنامه در هر یک از محلات توزیع شد. لازم به ذکر است برای تکمیل پرسشنامه‌ها به صورت سیستماتیک به درب خانه‌ها مراجعه کرده و اطلاعات از سرپرست خانوار جمع‌آوری شده است. پس از تکمیل پرسشنامه ها در محله شهشهان تعداد ۱۲۹ پرسشنامه کامل و بدون خطا و در محله بهارستان تعداد ۲۴۳ پرسشنامه کامل و بدون خطا جمع آوری شد. روایی ابزار تحقیق از طریق ارزشیابی پرسشنامه توسط سه متخصص بررسی شد. پایایی پرسشنامه نیز از طریق فرمول آزمون آلفای کرونباخ انجام شده است. نتیجه‌ی این بررسی نشان می‌دهد که پایایی پرسشنامه در سطح عالی قرار دارد(جدول۳). در

نهایت با بهره گیری از تکنیک پرسشنامه و مصاحبه با ساکنان محلات (شهشهان و بهارستان) و همچنین مطالعات میدانی، وضعیت دو محله مذکور از حیث شاخص های پیشنهادی با استفاده از آزمون تی مستقل مقایسه شد.

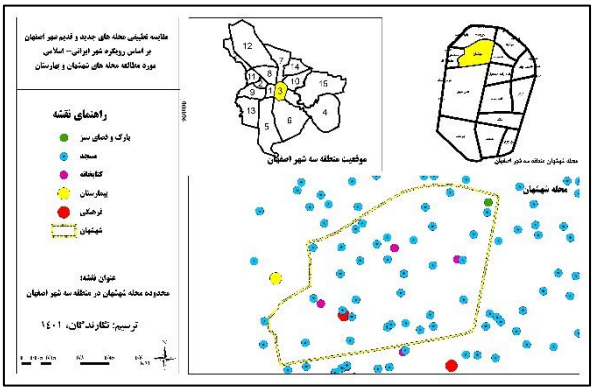
جدول ۳-پایایی پرسشنامه متخصیین

هدف	تعداد	آلفای کرونباخ	هدف	تعداد	آلفای کرونباخ
مسجد محوری	۱۰	۰.۹۵۸	محله محوری	۱۵	۰.۹۸۵
طبیعت گرایی	۷	۰.۸۹۵	درونگرایی	۷	۰.۹۷۹

(نویسندگان،۱۴۰۱)

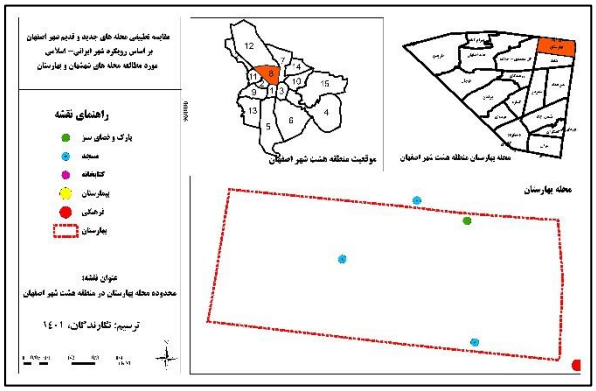
محدوده موردمطالعه

محله شهشهان یکی از محلات منطقه سه شهرداری اصفهان می باشد که دارای مساحتی معادل ۷۱۶۷۳۸ مترمربع می‌باشد. از طرف شمال به خیابان ابن سینا، از شرق به خیابان علامه مجلسی، از غرب به خیابان صادقی و از جنوب به خیابان عبدالرزاق محدود می گردد(شکل ۲). جمعیت این منطقه ۵۸۹۹ نفر می باشد(آمارنامه شهر اصفهان،۱۳۹۹). این محله پیش از اینکه خانقاه و مدفن شاه علاالدین محمد معروف به شهشهانی، از عرفا بنام (قرن ۱۴) در آن بنا شود، ظاهرا به نام طوقچی یا حسینیه خوانده می شد، اما پس از اینکه شاه علاالدین محمد که عرفا او را شاه شاهان می خواندند در آنجا توطن کرد، به تدریج به نام او شهرت و انتساب یافت و کم کم رو به توسعه گذاشت و از محلات بزرگ اصفهان شد (شناسنامه فرهنگی اجتماعی محلات شهر اصفهان،۱۳۹۵) . محله بهارستان یکی از محلات منطقه هشت شهرداری اصفهان می باشد که دارای مساحتی معادل ۸۲۲۰۹۴ متر مربع می باشد. این محله از طرف شمال به خیابان بهارستان، از شرق به خیابان کاوه، از غرب به خیابان سید رضی و از جنوب به خیابان شهید عادلپور محدود می گردد (شکل ۳). جمعیت این منطقه ۱۰۸۹۰ نفر می باشد (آمارنامه شهر اصفهان،۱۳۹۹). محله بهارستان پیش از انقلاب به نام طامه شناخته می شد و اکثرا زمین کشاورزی و محل سکونت افغانی ها و حلبی آباد بود. بین سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۲ ساخت و ساز در این محدوده شروع شد و به شکل مسکونی درآمد و اکنون به عنوان یکی از محلات پر جمعیت اصفهان شناخته می شود.

شکل ۲-موقعیت محله شهشهان در منطقه سه شهر اصفهان

(منبع: آرشیو شهرداری اصفهان،۱۴۰۱)

شکل ۳-موقعیت محله بهارستان در منطقه هشت شهر اصفهان

(منبع: آرشیو شهرداری اصفهان،۱۴۰۱)

یافته‌های پژوهش

در راستای مقایسه وضعیت محله بهارستان و شهشهان از حیث شاخص های شهر ایرانی-اسلامی، در بخش اول از پژوهش، پرسشنامه ای بر اساس شاخص ها تدوین شد. در این پرسشنامه از پاسخ دهندگان خواسته شد تا به وضعیت هر یک از شاخص ها در محله خویش از یک تا پنج نمره بدهند. آزمون تی گروه های مستقل میانگین دو گروه از پاسخگویان را باهم مقایسه می کند. به عبارتی، در این آزمون، میانگین های به دست آمده از نمونه های تصادفی مورد قضاوت قرار می‌گیرند. بدین معنی که از دو جامعه مختلف، نمونه هایی اعم از این که تعداد نمونه مساوی یا غیرمساوی باشند، به طور تصادفی انتخاب کرده و میانگین های آن دو جامعه را باهم مقایسه می کنیم. برای استفاده از آزمون تی مستقل، پیش فرض‌های زیر باید برقرار باشد:

۱-مقیاس متغیر وابسته باید کمی و در سطح فاصله ای/نسبی باشد، ۲- مقیاس متغیر مستقل باید کیفی و در سطح اسمی باشد، ۳- مقادیر دو متغیر باید مستقل و از دو جامعه باشند، توزیع داده های متغیر وابسته باید نرمال باشد (کریمی،۱۳۹۴: ۲۲۵). نرمال‌بودن، اساسی‌ترین پیش‌فرض تحلیل چند متغیره است. اگر این فرض برقرار نباشد، برخی آزمون‌های آماری مشخص، غیر معتبر بوده و قابل استفاده نیستند. اهمیت سنجش نرمال‌بودن توزیع داده‌ها در این است که برخی از روش‌های آماری مانند همبستگی پیرسون، آزمون‌های تی و آزمون تحلیل واریانس بر فرض نرمال‌بودن توزیع داده‌ها استوارند. در این پژوهش برای آزمون نرمال‌بودن داده‌ها از روش عددی چولگی (Skewness) و کشیدگی (Kurtosis) استفاده شد. مقدار شاخص‌های مذکور مثبت یا منفی است. چنانچه مقدار چولگی و کشیدگی در دامنه ۲- تا ۲+ باشد، توزیع متغیر نرمال خواهد بود. نتایج بررسی شاخص‌های مذکور در اطلاعات گردآوری شده برای محله بهارستان و شهشهان نشان داد که ضرایب کشیدگی و چولگی برای تمام شاخص‌ها در دامنه مذکور قرار داشته و از توزیع نرمال پیروی می نمایند (جدول ۴).

جدول ۴-ضریب کشیدگی و چولگی شاخص‌های پژوهش

	نام محله	شهشهان			بهارستان		
		تعداد	چولگی	کشیدگی	تعداد	چولگی	کشیدگی
مسجد محوری	همانند مساجد قدیمی	۱۲۹	-۱.۰۲۷	۱.۵۶۱	۲۴۳	۰.۵۶۷	-۱.۰۳۶
	دسترسی آسان به مسجد	۱۲۹	-۱.۷۰۲	۱.۸۵۱	۲۴۳	۱.۴۶۶	۱.۹۳۲
	وجود حوض و آب نما در مسجد	۱۲۹	-۰.۲۳۱	-۰.۲۱	۲۴۳	۱.۴۵۸	۱.۴۵۹
	وجود گنبد و مناره در مسجد	۱۲۹	-۰.۳۵۲	-۰.۳۷۱	۲۴۳	۱.۹۴۹	۱.۷۸۶
	برگزاری آیین های مذهبی در محله	۱۲۹	-۱.۲۱	۱.۵۶۷	۲۴۳	۱.۱۱۸	۰.۲۹۷
	سادگی در احداث مسجد	۱۲۹	-۱.۱۷۱	۱.۴۱۷	۲۴۳	-۰.۰۳۱	-۰.۹۶۳
	شنیدن صدای اذان از مسجد	۱۲۹	-۱.۹۲۴	۱.۹۳۲	۲۴۳	۱.۹۰۴	۱.۸۲۴
	ارتباط دوستی با نمازگزاران	۱۲۹	-۱.۱۶۲	۰.۴۶۷	۲۴۳	۱.۳۹۵	۱.۵۴۲
	کمک مالی به مسجد	۱۲۹	-۱.۱۶۳	۰.۵۵۸	۲۴۳	۱.۱۲۱	۱.۷۳۲
	همکاری در امور مسجد	۱۲۹	-۱.۳۱۷	۱.۴۶۵	۲۴۳	۱.۹۰۱	۱.۰۹
محله محوری	آشنایی با محله	۱۲۹	-۰.۷۹۹	-۰.۸۷	۲۴۳	-۰.۵۵۱	-۱.۰۳۵
	شناسایی عناصر و شاخص های مهم در محله	۱۲۹	-۰.۶۶۴	-۱.۰۸	۲۴۳	-۰.۵۸۲	-۰.۹۸۹
	دسترسی به مراکز تجاری	۱۲۹	-۰.۹۴۷	-۰.۲۴	۲۴۳	-۰.۶۰۳	-۰.۲۴۵
	دسترسی به کتابخانه	۱۲۹	-۰.۱۶۳	-۰.۸۹	۲۴۳	۰.۱۶	-۱.۳۱۷
	دسترسی به فضای سبز	۱۲۹	۰.۱۱۵	-۱.۰۷۵	۲۴۳	۰.۰۰۷	-۱.۱۵

	دسترسی به مدارس	۱۲۹	-۰.۳۸۴	-۱.۱۳۴	۲۴۳	-۰.۰۳۴	-۱.۳
	دسترسی به خدمات بهداشتی درمانی	۱۲۹	-۰.۰۰۳	-۱.۱۲۹	۲۴۳	-۰.۴۴۷	-۰.۶۴۳
	دسترسی به فضاهای ورزشی	۱۲۹	-۰.۰۳۳	-۱.۱	۲۴۳	-۰.۴۵۳	-۰.۶۲
	احساس امنیت و آرامش در محله	۱۲۹	-۱.۸۶۴	-۱.۲۴۹	۲۴۳	-۰.۷۷۸	-۰.۰۸۹
	وجود خطر در رفت و آمد هنگام شب	۱۲۹	-۱.۸۱۱	-۱.۷۰۲	۲۴۳	-۰.۷۷۱	-۰.۲۱۴
	اعتماد به اهالی محله	۱۲۹	-۱.۶۸۲	-۱.۷۱۷	۲۴۳	-۰.۲۳۸	-۰.۹۹۳
	وجود صمیمت در بین ساکنین	۱۲۹	-۱.۴۶۴	-۱.۲۷۳	۲۴۳	-۰.۱۸۲	-۰.۵۶۷
	شرکت در امور مختلف در محله	۱۲۹	-۰.۲۰۵	-۱.۲۶۷	۲۴۳	-۰.۳۶۸	-۰.۴۱۳
	رفت و آمد با همسایگان	۱۲۹	-۰.۶۳۱	-۰.۶۸۸	۲۴۳	-۰.۹۶۷	-۰.۴۸۶
	نظافت و پاکیزگی در محیط	۱۲۹	-۱.۴	-۱.۱۰۹	۲۴۳	-۱.۴۰۴	-۱.۹۴۸
درون گرایی	جذابیت درون منزل	۱۲۹	-۰.۸۱۸	-۰.۸۸۴	۲۴۳	-۰.۵۴۱	-۱.۰۵۲
	حریم و فاصله مناسب بین ورودی خانه	۱۲۹	-۱.۰۹۹	-۰.۲۴۴	۲۴۳	-۰.۵۷۵	-۰.۹۹۴
	عدم اشراف به خانه همسایگان	۱۲۹	-۱.۰۱۴	-۰.۲۲۳	۲۴۳	-۰.۵۹۳	-۰.۲۵۶
	بهره مندی از آفتاب و باد بدون مزاحمت بصری برای همسایگان	۱۲۹	-۰.۴۳۷	-۱.۰۷۸	۲۴۳	-۰.۰۹۱	-۱.۳۹۳
	بالکن خانه فضای برای بهره برداری نیمه خصوصی اس	۱۲۹	۰.۲۶۲	-۱.۰۸۴	۲۴۳	-۰.۰۳۷	-۰.۹۹
	سادگی و عدم تجملات در نمای ساختمان	۱۲۹	-۰.۱۸۷	-۰.۸۹۶	۲۴۳	-۰.۲۷۴	-۰.۹۵۶
	تفکیک فضای عمومی، نیمه عمومی، نیمه خصوصی و خصوصی در محله	۱۲۹	-۰.۱۱۱	-۱.۴۶۶	۲۴۳	-۰.۰۵۷	-۱.۰۱۸
طبیعت محوری	بهره مندی از نور و روشنایی کافی در منزل	۱۲۹	-۱.۰۸	-۰.۱۱۳	۲۴۳	-۰.۵۴۴	-۱.۰۳۴
	وجود تهویه طبیعی در منزل	۱۲۹	-۰.۶۴۵	-۱.۰۸۱	۲۴۳	-۰.۵۷۲	-۰.۸۶۶
	تعبیه فواره و آب نما در فضاهای باز شهری	۱۲۹	-۰.۱۲۸	-۱.۰۰۸	۲۴۳	-۰.۷۵۹	-۰.۵۱۴
	دسترسی به چشم اندازهای طبیعی	۱۲۹	-۰.۰۴۲	-۱.۱۶۶	۲۴۳	-۰.۲۸	-۱.۲۸۱
	وجود دید مناسب از ساختمان ها و معابر شهری به مناظر طبیعی	۱۲۹	-۰.۰۷۳	-۱.۱۸۴	۲۴۳	-۰.۴۶	-۰.۶۶۶
	وجود حیاط در منزل	۱۲۹	-۱.۸۱۴	-۱.۷۸۹	۲۴۳	-۱.۰۰۸	-۱.۴۴۱
	وجود باغچه در حیاط واحد مسکونی	۱۲۹	-۱.۸۴۴	-۱.۴۴۹	۲۴۳	-۱.۰۴۴	-۱.۶۸۸

(منبع: نویسندگان،۱۴۰۱)

در این آزمون فرض صفر مبنی بر این است که تفاوت معناداری بین میانگین دو نمونه وجود ندارد. در حالی که فرض یک بر تفاوت معنادار در میانگین دو نمونه دلالت دارد.

$$H_0: M_1 = M_2 \qquad H_1: M_1 \neq M_2$$

جدول شماره ۵، نتایج مقایسه میانگین شاخص های مسجد محوری را در دو محله مورد مطالعه نشان می دهد. با توجه به اطلاعات مندرج در این جدول، می توان دریافت که بر اساس مقدار معنی داری که کمتر از ۰.۰۵ [1] است، برای تمامی شاخص ها به غیر از شاخص کمک مالی به مسجد فرض H_0 رد و فرض H_1 تایید می شود. به این معنا که در نه شاخص کالبدی تفاوت معنادار بین میانگین های دو محله بهارستان و شهشهان وجود دارد؛ اما در رابطه با شاخص کمک مالی به مسجد تفاوت معناداری بین میانگین دو نمونه وجود ندارد. با توجه به حد بالاو پایین که در جدول مشاهده می‌شود؛ می‌توان تشخیص داد که کدام یک از محله ها دارای میانگین بالاتری است. در این مورد باید بیان کرد که:

[1] جدول ۴ دارای دو بخش است. بخش اول مربوط به آزمون لون یا لوین است. از آزمون لون جهت بررسی تفاوت واریانس دو گروه استفاده می شود. کاربرد این آزمون بدین صورت است که چنانچه سطح معنی داری آزمون لون بیشتر از ۰.۰۵ باشد. از نتایج ردیف بالای آزمون تی استفاده می کنیم و اگر مقدار سطح معنی داری آزمون لون کمتر از ۰.۰۵ باشد از نتایج ردیف پایین استفاده می کنیم. طبق نتایج حاصل از جدول سطح معنی داری آزمون لون در همگی شاخص‌ها به غیر از شاخص کمک مالی به مسجد برابر با ۰.۰۰۰ به دست آمده که کمتر از مقدار ۰.۰۵ است، در نتیجه می بایست به نتایج آزمون تی استناد کنیم.

۱- اگر حد بالا و پایین هر دو مثبت باشند، در این صورت میانگین گروه اول از میانگین گروه دوم بزرگتر است.
۲- اگر حد بالا و پایین هر دو منفی باشند، در این صورت میانگین گروه دوم از میانگین گروه اول بزرگتر است.
۳- اگر حد بالا و پایین یکی مثبت و یکی منفی باشد، در این صورت میانگین های دو گروه با هم تفاوت معناداری ندارد (محمدی و آزاده،۱۳۹۷: ۳۱).

در این پژوهش محله شهشهان به عنوان گروه اول و محله بهارستان به عنوان گروه دوم در نظر گرفته شده است. بر اساس جدول شماره ۵، در نه شاخص مسجدمحوری، حد بالا و پایین مثبت است که نشان می دهد میانگین شاخص ها در محله شهشهان نسبت به محله بهارستان بالاتر است و تایید می شود که این اختلاف از نظر آماری معنادار است. در مورد شاخص کمک مالی به مسجد نیز با توجه به آنکه حد بالا و پایین مثبت است، می توان گفت میانگین این شاخص در دو محله مورد مطالعه تفاوت معناداری دارد. این تفاوت ها در دو محله ناشی از تاریخچه فرهنگی و مذهبی محله شهشهان می‌باشد، از جمله مساجد تاریخی این محله می توان به مسجد آقا نور، مسجد صفا (واقع در خیابان ابن سینا) اشاره کرد. همچنین به دلیل تاریخی بودن محله شهشهان، در مساجد این محله، حوض، آب نما، گنبد و مناره وجود دارد. به طور کلی عواملی نظیر دسترسی آسان به مراکز مذهبی، فعالیت های فرهنگی و اجتماعی و مشارکت اجتماعی بیشتر شهروندان در امور مذهبی محله شهشهان منجر به تفاوت معنادار با محله بهارستان شده است.

جدول ۵-نتایج آزمون t مستقل برای شاخص های مسجد محوری

شاخص های مسجد محوری	آزمون لون: سنجش برابری واریانس ها		آزمون تی: سنجش برابری میانگین ها				میانگین محله بهارستان	میانگین محله شهشهان
	F	سطح معناداری	t	سطح معناداری	سطح اطمینان ۹۵٪			
					حد پایین	حدبالا		
همانند مساجد قدیمی	۳۵.۴۱۰	۰.۰۰۰	۱۵.۱۱۶	۰.۰۰۰	۱.۸۰۲	۲.۳۴۲	۲.۳۶۰	۴.۴۳۰
			۱۶.۴۹۱	۰.۰۰۰	۱.۸۲۵	۲.۳۱۹		
دسترسی آسان به مسجد	۱۵.۲۰۶	۰.۰۰۰	۳۱.۵۱۸	۰.۰۰۰	۲.۷۸۵	۳.۱۵۶	۱.۷۰۰	۴.۶۷۰
			۳۳.۸۸۵	۰.۰۰۰	۲.۷۹۸	۳.۱۴۳		
وجود حوض و آب نما در مسجد	۵۵.۲۲۷	۰.۰۰۰	۲۴.۱۱۳	۰.۰۰۰	۱.۸۷۲	۲.۲۰۵	۱.۴۷۰	۳.۵۱۰
			۲۰.۷۶۶	۰.۰۰۰	۱.۸۴۵	۲.۲۳۲		
وجود گنبد و مناره در مسجد	۷۹.۴۱۴	۰.۰۰۰	۲۳.۱۰۴	۰.۰۰۰	۱.۸۵۳	۲.۱۹۷	۱.۳۷۰	۳.۴۰۰
			۱۹.۳۱۵	۰.۰۰۰	۱.۸۱۸	۲.۲۳۲		
برگزاری آیین های مذهبی در محله	۱۸.۲۲۰	۰.۰۰۰	۲۲.۱۶۸	۰.۰۰۰	۲.۳۷۷	۲.۸۴۰	۲.۰۰۰	۴.۶۱۰
			۲۴.۹۳۹	۰.۰۰۰	۲.۴۰۳	۲.۸۱۴		
سادگی در احداث مسجد	۱۲.۸۰۳	۰.۰۰۰	۱۱.۳۱۴	۰.۰۰۰	۱.۲۱۰	۱.۷۱۹	۳.۰۲۰	۴.۴۸۰
			۱۲.۳۶۲	۰.۰۰۰	۱.۲۳۱	۱.۶۹۷		
شنیدن صدای اذان از مسجد	۵۱.۶۲۳	۰.۰۰۰	۶۴.۶۴۲	۰.۰۰۰	۳.۵۲۵	۳.۷۴۶	۱.۰۷۰	۴.۷۱۰
			۵۵.۸۴۲	۰.۰۰۰	۳.۵۰۷	۳.۷۶۴		
ارتباط دوستی با نمازگزاران	۵۰.۱۴۷	۰.۰۰۰	۲۹.۵۱۱	۰.۰۰۰	۲.۶۶۸	۳.۰۴۹	۱.۲۳۰	۴.۰۹۰
			۲۵.۹۲۶	۰.۰۰۰	۲.۶۴۱	۳.۰۷۶		
کمک مالی به مسجد	۲.۹۳۲	۰.۰۸۸	۲۵.۵۱۴	۰.۰۰۰	۲.۵۰۱	۲.۹۱۹	۱.۴۵۰	۴.۱۶۰
			۲۴.۸۵۶	۰.۰۰۰	۲.۴۹۵	۲.۹۲۵		
همکاری در امور مسجد	۶.۷۳۷	۰.۰۱۰	۳۳.۲۶۸	۰.۰۰۰	۲.۹۴۸	۳.۳۱۹	۱.۵۰۰	۴.۶۴۰
			۳۵.۲۰۷	۰.۰۰۰	۲.۹۵۸	۳.۳۰۹		

(منبع: نویسندگان،۱۴۰۱)

مطابق با جدول ۶ که نتایج آزمون تی مستقل را در رابطه با شاخص های محله محوری نشان می دهد، می توان گفت که از مجموع ۱۵ شاخص، ۹ شاخص یعنی شاخص های آشنایی با محله، شناسایی عناصر و شاخص های مهم در محله، دسترسی به مراکز تجاری، دسترسی به فضای سبز ، دسترسی به مدارس، دسترسی به خدمات بهداشتی درمانی، دسترسی به فضاهای ورزشی، احساس امنیت و آرامش در محله و وجود صمیمت در بین ساکنین، سطح معنی داری بالاتر از ۰.۰۵ است. بنابراین با توجه به شاخص های مذکور فرض صفر تایید شده و باید گفت دو محله بهارستان و شهشهان از لحاظ شاخص مذکور تفاوت معنادار ندارند. در رابطه با شش شاخص دیگر سطح معنی داری کمتر از ۰.۰۵ است که فرض صفر رد شده و فرض یک تایید می شود و می توان گفت دو محله مورد مطالعه با توجه به این شاخص ها تفاوت معناداری دارند. بر اساس حد بالا و پایین شاخص ها نیز باید گفت که میانگین شاخص های دسترسی به کتابخانه، احساس امنیت و آرامش، عدم وجود خطر در رفت و آمد، آمد و شد هنگام شب و وجود صمیمت در بین ساکنین در محله شهشهان نسبت به محله بهارستان بالاتر است. در مورد شاخص های دسترسی به فضای سبز، دسترسی به خدمات بهداشتی درمانی و دسترسی به فضای سبز وضعیت محله بهارستان نسبت به محله شهشهان بهتر است. به علاوه، توجه به ویژگی‌های محله‌های بهارستان و شهشهان نیز اهمیت زیادی در توجیه تفاوت‌های مشاهده شده در شاخص‌های محله محوری دارد. محله بهارستان با به دلیل نوساز بودن، دسترسی به خدمات بهداشتی و فضای سبز بهتری دارد، در حالی که شهروندان در محله شهشهان به دلیل ساختارهای تاریخی، احساس امنیت بیشتری دارند.

جدول ۶-نتایج آزمون t مستقل برای شاخص های محله محوری

شاخص های محله محوری	آزمون لون: سنجش برابری واریانس ها		آزمون تی: سنجش برابری میانگین ها				میانگین محله	میانگین محله شهشهان
	F	سطح معناداری	t	سطح معناداری	سطح اطمینان ۹۵٪ حد پایین	سطح اطمینان ۹۵٪ حد بالا		
آشنایی با محله	۰.۰۲۱	۰.۸۸۴	۱.۴۲۶	۰.۱۵۵	-۰.۰۸۴	۰.۵۲۹	۳.۵۸	۳.۸
			۱.۴۱۸	۰.۱۵۸	-۰.۰۸۷	۰.۵۳۱		
شناسایی عناصر و شاخص های مهم در محله	۳.۳۲۲	۰.۰۶۹	۰.۸۰۳	۰.۴۲۲	-۰.۱۸۲	۰.۴۳۳	۳.۵۷	۳.۷
			۰.۷۸۵	۰.۴۳۳	-۰.۱۹	۰.۴۴۱		
دسترسی به مراکز تجاری	۰.۸۴۶	۰.۳۵۸	۲.۳۵۴	۰.۰۱۹	۰.۰۵۱	۰.۵۷۲	۳.۵۷	۳.۸۸
			۲.۲۹۲	۰.۰۲۳	۰.۰۴۴	۰.۵۸		
دسترسی به کتابخانه	۱۰.۴۱۷	۰.۰۰۱	۱.۸۵۲	۰.۰۶۵	-۰.۰۱۷	۰.۵۷۵	۲.۸۱	۳.۰۹
			۱.۹۳۲	۰.۰۵۴	-۰.۰۰۵	۰.۵۶۳		
دسترسی به فضای سبز	۰.۰۷۳	۰.۷۸۷	-۰.۳۶۱	۰.۷۱۹	-۰.۳۳۸	۰.۲۳۴	۲.۸۴	۲.۷۸
			-۰.۳۶۴	۰.۷۱۶	-۰.۳۳۶	۰.۲۳۱		
دسترسی به مدارس	۰.۱۱۲	۰.۷۳۸	۲.۷۶۶	۰.۰۰۶	۰.۱۲۲	۰.۷۲۳	۳	۳.۴۲
			۲.۷۶۷	۰.۰۰۶	۰.۱۲۲	۰.۷۲۴		
دسترسی به خدمات بهداشتی درمانی	۰.۴۹	۰.۴۸۴	-۴.۵۲۶	۰.۰۰۰	-۰.۸۸۲	-۰.۳۴۸	۳.۵۱	۲.۸۹
			-۴.۴۶۵	۰.۰۰۰	-۰.۸۸۶	-۰.۳۴۴		
دسترسی به فضاهای ورزشی	۰.۳۵۱	۰.۵۵۴	-۴.۸۱۴	۰.۰۰۰	-۰.۹۱۵	-۰.۳۸۴	۳.۵۱	۲.۸۶
			-۴.۷۶۳	۰.۰۰۰	-۰.۹۱۹	-۰.۳۸۱		
احساس امنیت و آرامش در محله	۱.۴۳۱	۰.۲۳۲	۳.۹۸۱	۰.۰۰۰	۰.۲۲	۰.۶۴۹	۳.۹۹	۴.۴۳
			۴.۰۹۵	۰.۰۰۰	۰.۲۲۶	۰.۶۴۳		
عدم وجود خطر در رفت و آمد هنگام شب	۹.۵۴۷	۰.۰۰۲	۴.۷۷۹	۰.۰۰۰	۰.۳۲۳	۰.۷۷۵	۳.۸۲	۴.۳۷
			۵.۱۳۲	۰.۰۰۰	۰.۳۳۹	۰.۷۶		
اعتماد به اهالی محله	۵۰.۶۰۲	۰.۰۰۰	۱۳.۸۳۷	۰.۰۰۰	۱.۴۶۹	۱.۹۵۵	۲.۷۵	۴.۴۷
			۱۶.۱۳۷	۰.۰۰۰	۱.۵۰۳	۱.۹۲۱		

وجود صمیمت در بین ساکنین	۰.۳۸۹	۰.۵۳۳	۱۱.۵۳۳	۰.۰۰۰	۱.۱۹۲	۱.۶۸۲	۲.۶۸	۴.۱۲
			۱۱.۳۴۸	۰.۰۰۰	۱.۱۸۸	۱.۶۸۷		
شرکت در امور مختلف در محله	۲۴.۳۲۱	۰.۰۰۰	۶.۳۰۱	۰.۰۰۰	۰.۵۶۶	۱.۰۸	۲.۴۵	۳.۲۷
			۵.۸۰۶	۰.۰۰۰	۰.۵۴۳	۱.۱۰۲		
رفت و آمد با همسایگان	۱۳.۲۹۵	۰.۰۰۰	۱۳.۰۴۳	۰.۰۰۰	۱.۳۸	۱.۸۷۱	۲.۰۴	۳.۶۷
			۱۲.۳۵	۰.۰۰۰	۱.۳۶۶	۱.۸۸۵		
نظافت و پاکیزگی در محیط	۵.۴۱۴	۰.۰۲۱	۱.۶۴۴	۰.۱۰۱	۰.۰۳۱-	۰.۳۴۳	۴.۱۸	۴.۳۳
			۱.۸۰۳	۰.۰۷۲	۰.۰۱۴-	۰.۳۲۷		

(منبع: نویسندگان،۱۴۰۱)

برای تحلیل بعد درون گرایی هفت شاخص انتخاب شد. جدول شماره ۷ نتایج بررسی ها را در این زمینه نشان می دهد. در رابطه با دو شاخص حریم و فاصله مناسب بین ورودی خانه و تفکیک فضای عمومی، نیمه عمومی، نیمه خصوصی و خصوصی در محله، سطح معنی داری کمتر از ۰.۰۵ بوده و همچنین حد بالا و پایین نیز مثبت است. این به معنای آن است که میانگین این شاخص های مذکور در دو محله متفاوت بوده و همچنین میانگین محله شهشهان از میانگین محله بهارستان بیشتر است. در رابطه با دیگر شاخص ها نیز میانگین محله شهشهان نسبت به محله بهارستان بالاتر است و تنها در شاخص بالکن خانه فضای برای بهره برداری نیمه خصوصی است محله بهارستان میانگین بالاتری نسبت به محله شهشهان دارد. تفاوت‌های مشاهده شده در شاخص‌های درون‌گرایی بین محله‌های شهشهان و بهارستان، به دلیل تفاوت در ساختار محله‌ها می باشد. محله شهشهان، به عنوان یکی از محلات تاریخی، بیشتر به حفظ جزئیات داخلی و خصوصی خانه و محله و به صورت کلی شاخص‌های درون‌گرایی توجه کرده است. در مقابل، محله بهارستان، که به عنوان نمونه‌ای از شهرسازی جدید، بیشتر به فضاهای باز متمرکز شده باشد تا به شاخص‌های درون‌گرایی.

جدول ۷-نتایج آزمون t مستقل برای شاخص های درون گرایی

شاخص های درون گرایی	آزمون لون: سنجش برابری واریانس ها		آزمون تی: سنجش برابری میانگین ها				میانگین محله بهارستان	میانگین محله شهشهان
	F	سطح معناداری	t	سطح معناداری	سطح اطمینان ۹۵٪ حد پایین	سطح اطمینان ۹۵٪ حد بالا		
جذابیت درون منزل	۰.۵۷	۰.۴۵۱	۱.۲۶۲	۰.۲۰۸	۰.۱۱۱-	۰.۵۰۹	۳.۵۸	۳.۷۸
			۱.۲۴	۰.۲۱۶	۰.۱۱۷-	۰.۵۱۵		
حریم و فاصله مناسب بین ورودی خانه	۱۵.۴۲۳	۰.۰۰۰	۱۱.۳۳۵	۰.۰۰۰	۱.۳۴۷	۱.۹۱۲	۲.۴۴	۴.۰۷
			۱۲.۰۲	۰.۰۰۰	۱.۳۶۳	۱.۸۹۶		
عدم اشراف به خانه همسایگان	۱.۸۰۷	۰.۱۸	۳.۱۳۲	۰.۰۰۲	۰.۱۵۵	۰.۶۷۸	۳.۵۷	۳.۹۸
			۳.۰۳۹	۰.۰۰۳	۰.۱۴۷	۰.۶۸۷		
بهره مندی از آفتاب و باد بدون مزاحمت بصری برای همسایگان	۱.۱۶۱	۰.۲۸۲	۳.۶۸۱	۰.۰۰۰	۰.۲۷۱	۰.۸۹۱	۲.۸۸	۳.۴۶
			۳.۷۵۶	۰.۰۰۰	۰.۲۷۶	۰.۸۸۵		
بالکن خانه فضای برای بهره برداری نیمه خصوصی اس	۱.۷۱۹	۰.۱۹۱	۲.۰۱۶-	۰.۰۴۵	۰.۵۶۲-	-۰.۰۰۷	۳.۰۹	۲.۸۱
			۱.۹۸۲-	۰.۰۴۹	۰.۵۶۷-	-۰.۰۰۲		
سادگی و عدم تجملات در نمای ساختمان	۰.۵۸۱	۰.۴۴۶	۰.۹۴۳-	۰.۳۴۶	۰.۴۰۹-	۰.۱۴۴	۳.۳۵	۳.۲۲
			۰.۹۴۹-	۰.۳۴۳	۰.۴۰۸-	۰.۱۴۳		
تفکیک فضای عمومی، نیمه عمومی، نیمه خصوصی و خصوصی در محله	۲۱.۷۸۹	۰.۰۰۰	۲.۸۶	۰.۰۰۴	۰.۱۲۷	۰.۶۸۵	۲.۷۵	۳.۱۶
			۲.۶۷۷	۰.۰۰۸	۰.۱۰۷	۰.۷۰۵		

(منبع: نویسندگان،۱۴۰۱)

برای تحلیل بعد طبیعت گرایی، هفت شاخص انتخاب شد. جدول ۸ نتایج بررسی ها را در این زمینه نشان می دهد. در رابطه با پنج شاخص بهره مندی از نور و روشنایی کافی در منزل، وجود تهویه طبیعی در منزل ، دسترسی به چشم اندازهای طبیعی، وجود حیاط در منزل و وجود باغچه در حیاط واحد مسکونی، سطح معناداری کمتر از ۰.۰۵ بوده و همچنین حد بالا و پایین در سه شاخص، بهره مندی از نور و روشنایی کافی در منزل ، وجود حیاط در منزل و وجود باغچه در حیاط واحد مسکونی مثبت است. این به معنای آن است که میانگین این شاخص ها در دو محله متفاوت بوده و همچنین میانگین محله شهشهان نسبت به محله بهارستان بالاتر است. در رابطه با دو شاخص وجود تهویه طبیعی در منزل و دسترسی به چشم اندازهای طبیعی حد بالا و پایین یکی مثبت و یکی منفی است، در این صورت میانگین های دو گروه با هم تفاوت معناداری ندارد و فرض صفر پذیرفته می شود. در رابطه با شاخص تعبیه فواره و آب نما در فضاهای باز شهری و وجود دید مناسب از ساختمان ها و معابر شهری به مناظر طبیعی، سطح معناداری بیشتر از ۰.۰۵ است که نشان می دهد میانگین دو گروه تفاوت معناداری ندارد. در محله‌های مورد، تفاوت قابل ملاحظه‌ای در شاخص‌های طبیعت‌گرایی مشاهده نشده است. این امر به دلیل سیاست‌های کلان شهرسازی می‌باشد که می‌تواند تأثیر مهمی بر روی شاخص طبیعت‌گرایی محله‌ها داشته باشند. این امر نشان می‌دهد که در تدوین سیاست‌ها و برنامه‌های شهرسازی، باید به این شاخص ها توجه ویژه شود.

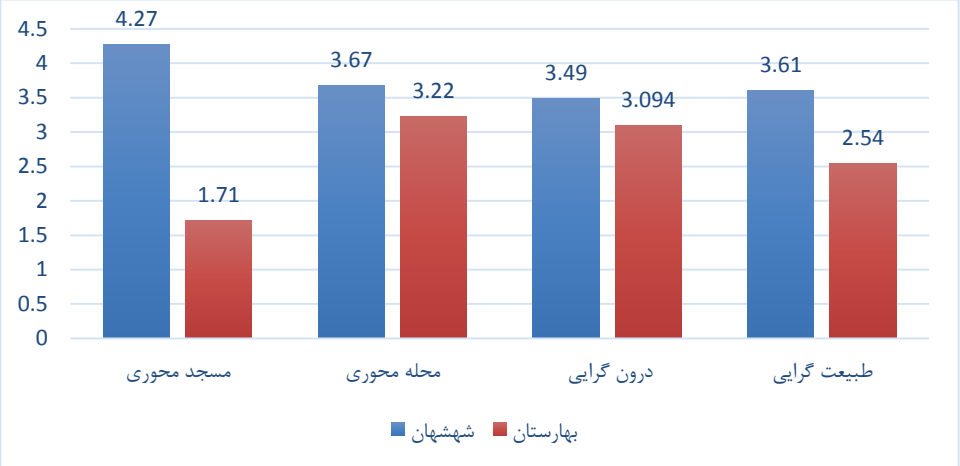
جدول ۸-نتایج آزمون t مستقل برای شاخص های طبیعت گرایی

شاخص های طبیعت گرایی	آزمون لون: سنجش برابری واریانس ها		آزمون تی: سنجش برابری میانگین ها				میانگین محله بهارستان	میانگین محله شهشهان
	F	سطح معناداری	t	سطح معناداری	سطح اطمینان ۹۵٪ حد پایین	سطح اطمینان ۹۵٪ حد بالا		
بهره مندی از نور و روشنایی کافی در منزل	۱۴.۳۹۷	۰.۰۰۰	۳.۱۱۴	۰.۰۰۲	۰.۱۶۷	۰.۷۴۱	۳.۵۸	۴.۰۴
			۳.۲۷۵	۰.۰۰۱	۰.۱۸۱	۰.۷۲۷		
وجود تهویه طبیعی در منزل	۵.۵۹۳	۰.۰۱۹	۱.۷۵۷	۰.۰۸	-۰.۰۳۱	۰.۵۵۹	۳.۴۷	۳.۷۳
			۱.۷۰۷	۰.۰۸۹	-۰.۰۴۱	۰.۵۶۸		
تعبیه فواره و آب نما در فضاهای باز شهری	۰.۹۴۸	۰.۳۳۱	۵.۱۰۳	۰.۰۰۰	۰.۴۱۹	۰.۹۴۵	۲.۱۳	۲.۸۱
			۵.۰۰۲	۰.۰۰۰	۰.۴۱۴	۰.۹۵۱		
دسترسی به چشم اندازهای طبیعی	۴.۱۶۷	۰.۰۴۲	۰.۶۱۳	۰.۵۴	-۰.۲۰۸	۰.۳۹۶	۲.۷۸	۲.۸۸
			۰.۶۳۳	۰.۵۲۷	-۰.۱۹۸	۰.۳۸۶		
وجود دید مناسب از ساختمان ها و معابر شهری به مناظر طبیعی	۰.۷۳۸	۰.۳۹۱	-۴.۸۸۷	۰.۰۰۰	-۰.۹۴۶	-۰.۴۰۳	۳.۵۳	۲.۸۶
			-۴.۸	۰.۰۰۰	-۰.۹۵۱	-۰.۳۹۸		
وجود حیاط در منزل	۳۰.۱۵۵	۰.۰۰۰	۴۷.۱۸۶	۰.۰۰۰	۳.۱۸۱	۳.۴۵۸	۱.۱۷	۴.۴۹
			۴۴.۷۲۵	۰.۰۰۰	۳.۱۷۳	۳.۴۶۶		
وجود باغچه در حیاط واحد مسکونی	۴۲.۷۲۷	۰.۰۰۰	۴۸.۵۳۵	۰.۰۰۰	۳.۱۹	۳.۴۵۹	۱.۱۶	۴.۴۸
			۴۴.۲۹۶	۰.۰۰۰	۳.۱۷۶	۳.۴۷۲		

(منبع: نویسندگان،۱۴۰۱)

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

شهر اسلامی شهری است که به طور نسبی بر اساس اصول و آموزه‌های قرآنی و نبوی ساخته شده است. ماهیتی ثابت دارد که در هر زمان و مکان، تجلی ویژه خویش را خواهد داشت. به عبارت دیگر، می‌تواند در هر زمان و مکانی با توجه به فناوری، مصالح، دانش، هنر و فرهنگ بومی (که با اصول و ارزش‌های اسلامی در تعارض نباشد) تفسیر و تجلی خویش را داشته باشد. مفهوم این شهر ناظر به هویت اجتماعی و کالبدی شهر است. همچنین روابط اجتماعی آن بر پایه‌ی ارزش‌های دینی سامان می‌یابد و چهره فیزیکی آن یادآور هویت اسلامی ساکنان آن است. هدف اصلی پژوهش حاضر مقایسه تطبیقی محله‌های جدید و قدیم شهر اصفهان بر اساس رویکرد شهر ایرانی- اسلامی می‌باشد. در گام اول این پژوهش با مرور و بررسی کتب و دیدگاه صاحب‌نظران و نظریه‌پردازان ابتدا فهرستی از عوامل اولیه به عنوان متغیرهای تحقیق (در قالب چهار اصل: مسجد محوری (ارتباط انسان با خدا)، درون‌گرایی (ارتباط انسان با خود)، محله محوری (ارتباط انسان با جامعه) و طبیعت‌گرایی (ارتباط انسان با جهان هستی)، شناسایی و جمع بندی شد. در نهایت با بهره گیری از تکنیک پرسشنامه و مصاحبه با ساکنان محلات (شهشهان و بهارستان) و همچنین مطالعات میدانی، وضعیت دو محله مذکور از حیث شاخص های پیشنهادی با استفاده از آزمون تی مستقل مقایسه شد. تحلیل و تفسیر حاصل از مقایسه تطبیقی دو محله بهارستان و شهشهان نشان داد که از مجموع ۳۹ شاخص مورد مطالعه سه شاخص «دسترسی به خدمات بهداشتی-درمانی»، «دسترسی به فضاهای ورزشی»، «وجود دید مناسب از ساختمان ها و معابر شهری به مناظر طبیعی» در محله بهارستان میانگین بالاتر از محله شهشهان دارد. تنها در یک شاخص «نظافت و پاکیزگی در محیط»، میانگین تقریباً یکسان است. در باقی شاخص‌ها مانند «وجود حیاط در منزل»، «وجود باغچه در منزل»، «دسترسی آسان به مسجد»، «برگزاری آیین های مذهبی در محله»، «سادگی در احداث مساجد»، «شنیدن صدای اذان از مسجد»، «همکاری در امور مسجد» و... میانگین محله شهشهان بیشتر است. از نظر شاخص‌های مسجد محوری، محله شهشهان نسبت به بهارستان در شاخص‌های مسجدمحوری و کمک مالی به مساجد بالاتر است. این تفاوت‌ها از تاریخچه فرهنگی و مذهبی محله شهشهان ناشی می‌شود. همچنین، دسترسی آسان به مراکز مذهبی و مشارکت اجتماعی بیشتر در امور مذهبی از دلایل تفاوت‌های مشاهده شده است. از نظر شاخص‌های درون‌گرایی، در طراحی محله شهشهان بیشتر به حفظ جزئیات داخلی، خصوصی خانه و محله توجه شده است. در مقابل، بهارستان به فضاهای باز متمرکز شده است. این تفاوت‌ها به دلیل ساختار تاریخی و نوسازی دو محله می‌باشد. همچنین، به دلیل نوساز بودن، محله بهارستان دسترسی به خدمات بهداشتی و فضای سبز بهتر است. به عبارت دیگر، در حالی که شهروندان در محله شهشهان به دلیل ساختارهای تاریخی، احساس امنیت بیشتری دارند (توجه به محله محوری). در زمینه طبیعت‌گرایی، محله شهشهان نسبت به بهارستان در برخی از شاخص‌ها مانند بهره‌مندی از نور و روشنایی کافی بالاتر است. به دلیل ساختارهای تاریخی و فرهنگی باشد. نتایج به طور کلی، نشانگر این است که بیشترین اختلاف بین دو محله به ترتیب در بخش های مسجد محوری، درون گرایی، محله محوری و در مرتبه آخر طبیعت گرایی است (شکل۴).

شکل ٤- مقایسه وضعیت ابعاد اصلی مورد بررسی در پژوهش

(منبع: نویسندگان،۱۴۰۱)

در مجموع، تحلیل تطبیقی نشان می‌دهد که تفاوت‌ها در محله‌های بهارستان و شهشهان از جوانب مختلف ناشی از تاریخچه فرهنگی، ساختار محله و سیاست‌های کلان شهرسازی شهر اصفهان می‌باشد. همچنین، لازم به ذکر است در حل مشکلات شهرها، ضروری است که ایدئولوژی حاکم بر آن شهر شناخته شود. اگر شهر یا محله به عنوان یک شهر ایرانی اسلامی در نظر گرفته شود، باید اصول شهرسازی ایرانی- اسلامی در آن انعکاس یابد. این امر نیز در بازنگری طرح راهبردی اصفهان ۱۴۰۵، که به شهر ایرانی اسلامی تاکید دارد، می بایست مورد توجه قرار گیرد. در این مطالعه، سعی شده است گام‌های کوچکی در این راستا برداشته شود. به دلیل محدودیت‌ها، تمامی شاخص‌ها مورد بررسی قرار نگرفته است. پیشنهاد می‌شود که در پژوهش‌های آینده، با مطالعات گسترده‌تر، اصول مسجدمحوری، محله محوری، درون گرایی و طبیعت گرایی در ارتباط با اهداف برنامه‌ریزی و طراحی شهری بررسی و شاخص‌های طراحی محله‌های مسکونی ایرانی اسلامی تدوین شود. این دستورالعمل می‌تواند به عنوان یک راهنمای مؤثر برای طراحی محله‌های جدید توسط مراجع ذی‌صلاح مورد استفاده قرار گیرد و در پیشبرد طرح راهبردی اصفهان به عنوان یک شهر ایرانی اسلامی مؤثر باشد. درآخر با توجه به یافته‌های پژوهش، پیشنهادات خردتر برای بهبود فضای محله‌های شهری ارائه می‌شود:

- تشویق به مشارکت فعال ساکنان در مساجد به منظور تقویت ارتباط اجتماعی و ایجاد هویت مذهبی در محله.
- ایجاد فضاهای سبز و پارک‌های عمومی با الهام از الگوهای باغ‌های ایرانی و با استفاده از گیاهان مناسب با اقلیم شهر اصفهان.
- برگزاری کلاس‌ها و کارگاه‌های آموزشی و فرهنگی با هدف افزایش آگاهی جامعه و تقویت هویت فرهنگی محله.
- توسعه زیرساخت‌ها و فضاهای عمومی با با الهام از اصول شهرسازی ایرانی- اسلامی.

منابع

اخوت، هانیه؛ الماسی‌فر، تینا؛ بمانیان، محمدرضا. (۱۳۸۹). معماری‌وشهرسازی‌سنتی‌درکشورهای‌اسلامی، چاپ‌اول،تهران:انتشارات طحان.

اصلانی. (۱۳۹۵). ارزیابی تبعیت از الگوی شهر اسلامی-ایرانی در شهرهای جدید نمونهٔ موردی شهر جدید سهند، پایان‌نامهٔ کارشناسی ارشد رشتهٔ جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه محقق اردبیلی.

آرشیو شهرداری اصفهان، (۱۴۰۱).

آمارنامۀ شهر اصفهان. (۱۳۹۹). سازمان برنامه و بودجه شهرداری اصفهان.

انصاری، ابراهیم. (۱۳۸۱). جایگاه اجتماعی محله در شهرهای اسلامی با تأکید بر اصفهان. مجلۀ پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان، دانشگاه اصفهان. دورۀ سیزدهم، شمارۀ ۱، صص ۱۵-۲۶.

https://sid.ir/paper/24884/fa

بحری‌مقدّم، عباس؛ یوسفی‌فر، شهرام. (۱۳۹۲). عوامل اجتماعی-فرهنگی در شکل‌گیری محله در شهر ایرانی-اسلامی و کارکردهای آن. تاریخ و تمدن اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی ، واحد علوم و تحقیقات ،دورۀ نهم، شمارۀ ۱۷، صص ۱۰۱-۱۱۶.

https://sid.ir/paper/157232/fa

بمانیان، محمدرضا. (۱۳۹۳). شهر ایرانی-اسلامی: معنا و مفهوم‌شناسی شهر ایرانی-اسلامی, مبانی نظری و مصداق‌ها. کنفرانس ملی برنامه‌ریزی و مدیریت شهری.

https://sid.ir/paper/836052/fa

پوراحمد، احمد؛ وفایی، ابوذر. (۱۳۹۶). تأثیر مدرنیسم بر ساختار کالبدی-فضایی شهر ایرانی-اسلامی (مطالعۀ موردی: شهر کاشان)، فصلنامۀ مطالعات‌شهر ایرانی-اسلامی، پژوهشگاه‌علوم‌انسانی و مطالعات‌اجتماعی‌جهاد دانشگاهی، دورۀ هفتم، شمارۀ ۲۸، صص ۶۳-۷۶.

magiran.com/p1780234

پورجعفر، محمدرضا؛ پورجعفر، علی؛ صفدری، سیما. (۱۳۹۴). انواع شهر اسلامی و اشاراتی به نحوۀ شاخص‌سازی در راستای شهری آرمانی-اسلامی. پژوهش‌های معماری اسلامی، دانشگاه علم و صنعت ایران، دورۀ سوم، شمارۀ ۳، صص ۳-۱۷.

https://sid.ir/paper/409703/fa

پورحسین روشن، حمید؛ محمدپور، صابر. (۱۳۹۳). شهر اسلامی با تأکید بر پارادایم شورا محوری (مقایسۀ تطبیقی -رهیافت ارتباطی و نظریه شورا در اسلام)، دومین همایش آرمانشهر اسلامی، جلد اول، شهرداری اصفهان.

پورمحمدی، مرضیه؛ بحرینی، سید حسین؛ داوودپور، زهره. (۱۳۹۸). شهر اسلامی: تخیل یا واقعیت. دانش شهرسازی، دانشگاه گیلان، دورۀ سوم، شمارۀ ۲، صص ۳۳-۴۷.

https://sid.ir/paper/269027/fa

پیرنیا، محمدکریم. (۱۳۸۱). سبک‌شناسی معماری، تهران: نشر معمار.

پیرنیا، محمدکریم؛ معماریان، غلامحسین. (۱۳۸۶). سبک‌شناسی معماری ایرانی، چاپ پنجم، تهران: انتشارات سروش دانش.

تقوایی، علی‌اکبر؛ معروفی، سکینه. (۱۳۸۹). ارزیابی نقش مساجد در ارتقای کیفیت محیط, مطالعه موردی: مسجد امیر تهران. مدیریت شهری و روستایی، سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، ۸(۲۵)، ۲۱۹-۲۳۴.

https://sid.ir/paper/92230/fa

جهانبخش، حیدر؛ لطفی پورسیاهکلرودی، مرتضی؛ زکی‌پور، نجمه. (۱۳۹۶). بررسی دگردیسی ماهیت قلمرو کنش‌گری، همگانی از شهر ایرانی-اسلامی تا شهر معاصر ایرانی. مطالعات شهر ایرانی-اسلامی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی، دورۀ هشتم، شمارۀ ۳۰، صص ۳۱-۴۱.

https://sid.ir/paper/513992/fa

حاتمی‌نژاد، حسین؛ زینالی، سلیمان؛ زینالی، محمدعلی. (۱۳۹۳). شهر اسلامی الگویی مناسب برای برقراری عدالت اجتماعی و رسیدن به توسعۀ پایدار، مجموعه مقالات دومین همایش ملی شهر اسلامی، اصفهان، ۱-۴۵۱.

https://civilica.com/doc/242632/

خدایی، زهرا؛ تقوایی، علی‌اکبر. (۱۳۹۰). شخصیت‌شناسی شهر اسلامی؛ با تأکید بر ابعاد کالبدی شهر اسلامی. مطالعات شهر ایرانی-اسلامی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی، دورهٔ دوم، شمارهٔ ۵، صص ۱۰۳-۱۱۳.

https://sid.ir/paper/177413/fa

دانش‌وری، علی؛ اتحاد، سیده شبناز؛ جوادی، قاسم. (۱۳۹۹). ارائهٔ چارچوبی جهت مدل‌سازی و ارزیابی کمّی میزان سازگاری الگوی شکل شهری با شاخص‌ها و مؤلفه‌های کیفی شهر ایرانی-اسلامی به کمک GIS. مجلهٔ آمایش جغرافیایی فضا، دانشگاه گلستان، دورهٔ دهم، شمارهٔ ۳۵، صص ۱۲۷-۱۴۴.

doi: 10.30488/gps.2020.100910

دلیر, اسمعیل؛ معصومی, محمدتقی؛ صمدزاده، رسول. (۱۴۰۰). رتبه‌بندی میزان انطباق و نزدیکی مناطق شهری شهر اردبیل با عناصر دخیل در ظهور شهر اصیل اسلامی. جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای، دانشگاه سیستان و بلوچستان، دورهٔ یازدهم، شمارهٔ ۴۱، صص ۲۲۱-۲۵۲.

doi: 10.22111/gaij.2021.6657

سیفیان، محمدکاظم؛ محمودی، محمدرضا. (۱۳۸۶). محرمیت در معماری سنتی ایران. هویت شهر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، دورهٔ اول، شمارهٔ ۱، صص ۳-۱۴.

https://sid.ir/paper/501753/fa

شریفیان، احسان؛ پورجعفر، محمدرضا؛ تقوایی، علی‌اکبر. (۱۳۹۶). تحلیلی از مفهوم شهر و ارکان شهرنشینی از منظر قرآن کریم. هویت شهر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، دورهٔ یازدهم، شمارهٔ ۲۹، صص ۵۳-۶۶.

https://sid.ir/paper/154699/fa

شفقی، سیروس. (۱۳۹۳). ساختار فضایی شهر اسلامی و امنیت آن، دومین همایش آرمانشهر اسلامی، جلد اول، شهرداری اصفهان.

شمس‌پویا، محمدکاظم؛ مشکینی، ابوالفضل؛ برغمدی، مجتبی. (۱۳۹۹). کاربست جهان‌بینی اسلامی در شهرهای ایرانی-اسلامی با تأکید بر توسعهٔ پایدار محله‌ای، فصلنامهٔ جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری چشم‌انداز زاگرس، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بروجرد، دورهٔ دوازدهم، شمارهٔ ۴۳، صص ۷۳-۹۳.

https://civilica.com/doc/1495809

شناسنامهٔ فرهنگی-اجتماعی محلات شهر اصفهان. (۱۳۹۵). انتشارات سازمان فرهنگی تفریحی شهرداری اصفهان، کار رصدخانهٔ فرهنگی-اجتماعی شهر اصفهان به سفارش معاونت فرهنگی اجتماعی.

ضرابی، اصغر؛ علی‌نژاد طیبی، کاووس. (۱۳۸۹). تحلیلی بر عناصر و کاربری‌های شهری در شهر اسلامی، ماهنامهٔ کتاب ماه هنر، موسسه خانه کتاب ،پیاپی ۱۴۳.

magiran.com/p766044

صفایی‌پور، مسعود؛ سجادیان، مهیار. (۱۳۹۴). جستاری بر تحولات و تطورات مفهوم شهر اسلامی. فصلنامهٔ جغرافیایی چشم‌انداز زاگرس، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بروجرد، دورهٔ هفتم، شمارهٔ ۲۴، صص ۱۵۹-۲۰۵.

https://sid.ir/paper/515017/fa

صفایی‌پور، مسعود. (۱۳۹۴). برنامه‌ریزی شهری در ایران، کرج: نشر نیبگ.

صفایی‌پور، مسعود؛ سجادیان مهیار. (۱۴۰۱). مبانی شهرهای اسلامی (با تأکید بر دورهٔ پیشامدرن)، اهواز: انتشارات دانشگاه شهید چمران.

صفایی‌پور، مسعود؛ سعیدی، جعفر. (۱۳۹۶). تحلیلی تاریخی بر عناصر و ساختار کالبدی فضایی شهرهای ایرانی-اسلامی. اسلام و مطالعات اجتماعی، دورهٔ پنجم، شمارهٔ ۳، صص ۹۵-۱۲۵.

doi: 10.22081/jiss.2017.65554

ضرغام‌فرد، مسلم؛ مشکینی، ابوالفضل؛ پوراحمد، احمد؛ مورگانتی، بنیامینو. (۱۳۹۸). تدقیق نماگرهای مسکن شایسته از دیدگاه مکتب اسلام. مطالعات شهر ایرانی-اسلامی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی، دورهٔ نهم، شمارهٔ ۳۵، صص ۳۳-۴۵.

https://sid.ir/paper/177370/fa

علاقه‌بندان، امیرمحمد. (۱۳۸۹). مسجد و جایگاه آن در سیمای شهر اسلامی، فصلنامهٔ پنجره، سازمان نظام مهندسی ساختمان استان قم، دورهٔ دوم، شمارهٔ ۸، صص ۵۶-۵۷.

قاسمی، زهرا. (۱۳۹۱). ارزیابی شهر جدید هشتگرد بر مبنای شاخصه‌های شهرسازی ایرانی-اسلامی، پایان‌نامهٔ کارشناسی ارشد رشتهٔ جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

قرائتی، محسن. (۱۳۹۳). سیمای مسکن و شهر اسلامی، چاپ اول، قم، انتشارات مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، جلد اول.

کریمی، رامین. (۱۳۹۴). راهنمای آسان تحلیل آماری با spss، تهران: هنگام.

لطیفی، غلامرضا؛ صفری چابک، ندا. (۱۳۹۲). بازآفرینی مفهوم محله در شهرهای ایرانی-اسلامی بر پایهٔ اصول نوشهرگرایی. فصلنامهٔ علوم اجتماعی، شمارهٔ ۶۶، صص ۵۸-۶۶.

https://sid.ir/paper/493162/fa

متولی، صدرالدین؛ شیخ اعظمی، علی. (۱۳۹۲). سیر تحول فضاهای شهری سنتی در شهرهای ایرانی-اسلامی؛ قبل از مدرنیسم تا پست مدرن. مطالعات شهر ایرانی-اسلامی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی، شمارهٔ ۱۴، صص ۵۱-۶۲.

https://sid.ir/paper/177395/fa

محمدی، جمال؛ آزاده، سید رضا. (۱۳۹۷). مقایسهٔ تطبیقی محله‌های نوساز و قدیمی اصفهان از نظر میزان انطباق‌پذیری با شاخص‌های ایرانی-اسلامی مطالعهٔ موردی: محله‌های جویباره و شهرک نگین. مطالعات شهر ایرانی-اسلامی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی، دورهٔ نهم، شمارهٔ ۳۴، صص ۲۳-۳۴.

https://sid.ir/paper/177417/fa

مشکینی، ابوالفضل؛ حمزه‌نژاد، مهدی؛ قاسمی، اکرم. (۱۳۹۲). مبانی جغرافیایی و فرهنگی درون‌گرایی و محرمیت در معماری و شهرسازی اسلامی (مطالعهٔ موردی: بافت قدیم شهر اصفهان)، اولین همایش‌ملی معماری، مرمت، شهرسازی و محیط‌زیست پایدار، همدان.

https://civilica.com/doc/263409

مشکینی، ابوالفضل؛ حمزه‌نژاد، مهدی؛ قاسمی، کیمیا. (۱۳۹۴). تدقیق مفهومی و تشریح راه‌کارها و شاخص‌های تحقق‌سنجی چهار اصل مسجدمحوری، محله‌محوری، درون‌گرایی و طبیعت‌گرایی در شهر ایرانی-اسلامی. پژوهش‌های معماری اسلامی، دانشگاه علم و صنعت، دورهٔ سوم، شمارهٔ ۳، صص ۱۸-۳۳.

https://sid.ir/paper/395233/fa

مشکینی، ابوالفضل؛ قاسمی، اکرم؛ حمزه‌نژاد، مهدی. (۱۳۹۵). ارزیابی شهر جدید هشتگرد بر مبنای اصول شهرسازی ایرانی-اسلامی. مطالعات ملی، مؤسسه مطالعات ملی، دورهٔ هفدهم، شمارهٔ ۴، صص ۳۹-۵۸.

https://sid.ir/paper/500075/fa

مشکینی، ابوالفضل؛ رضایی‌مقدّم، علی. (۱۳۹۳). شهر ایرانی-اسلامی: بررسی مؤلفه‌ها و شاخص‌های شهر اسلامی با تأکید بر نقش و اهمیت فرهنگسازی در تحقق الگوی شهرسازی اسلامی ایرانی. کنفرانس ملی برنامه‌ریزی و مدیریت شهری.

https://sid.ir/paper/836060/fa

مطهر، رضا؛ جلیلی صدرآباد، سمانه؛ علیزاده، رضا. (۱۴۰۰). مقایسهٔ تطبیقی محله‌های نوساز و قدیمی مبتنی بر هویت (اسلامی-ایرانی) در شهرسازی (نمونهٔ مطالعاتی: حکیمیه و نارمک شهر تهران)، مجلهٔ پژوهش‌های معماری اسلامی، دانشگاه علم و صنعت، دورهٔ نهم، شمارهٔ ۳.

http://jria.iust.ac.ir/article-1-1419-fa.html

معماریان، غلامحسین. (۱۳۸۴). سیری در مبانی نظری معماری، تهران: انتشارات سروش دانش.

منصوری، علی. (۱۳۸۹). حجاب و پوشیدگی در شهرسازی ایرانی-اسلامی نمونهٔ پژوهش میدانی: بافت قدیم شهر شیراز. مسکن و محیط روستا، پژوهشکده سوانح طبیعی، دورهٔ بیست‌ونهم، شمارهٔ ۱۳۰، صص ۳۸-۴۹.

https://sid.ir/paper/185996/fa

مؤیدی، محمد؛ دانشپور، عبدالهادی. (۱۳۹۲). جست‌وجوی مؤلفه‌های سازندهٔ شهر اسلامی در قرآن کریم و بازتاب اجتماعی آن در کالبد شهر، دومین همایش آرمانشهر اسلامی، جلد دوم، شهرداری اصفهان.

نقی‌زاده، محمد. (۱۳۹۲). الگو، مبانی، ارکان، صفات و اصول شهر اسلامی، نشریهٔ فیروزه اسلام، دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اسلامی تبریز، دورهٔ اول، شمارهٔ ۱، صص ۶۳-۸۰.

http://dx.doi.org/10.29252/ciauj.1.1.63

نقی‌زاده، محمد. (۱۳۹۲). شهر اسلامی و روش‌بهره‌گیری از متون مقدس، کتاب ماه هنر، موسسه خانه کتاب، شمارهٔ ۱۷۷، صص ۲۴-۳۵.

http://noo.rs/pDi5h

References

Correia, J., & Taher, M. (2015). Traditional Islamic cities unveiled: the quest for urban design regularity.

https://hdl.handle.net/1822/44223.

Marçais, W. (1928). L'Islamisme et la vie urbaine. Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, 72(1), 86-100.

https://doi.org/10.3406/crai.1928.75567

Moser, S. (2018). Islamic Cities. The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Urban and Regional Studies

Mumford, Lewis (1961). The City in History: Its Origins, Its Transformations, and Its Prospects. Science and Society 27 (1):106-109.

https://ci.nii.ac.jp/ncid/BA04979663?l=en

Neglia, G. A. (2008). Some historiographical notes on the Islamic city with particular reference to the visual representation of the built city. In The City in the Islamic World (2 vols.) (pp. 1-46). Brill.

https://doi.org/10.1163/ej.9789004162402.i-1500.6

Rozhan, A., Yunos, M. Y. M., Isa, N. K. M., Ariffin, N. F. M., Kamil, S. M., Azmee, N., & Abas, A. S. (2016). Analysis Of Islamic Safe City Planning Concept For A Better Living Environment. Research journal of fisheries and hydrobiology, 11(3), 69-73.

http://www.aensiweb.net/AENSIWEB/rjfh/rjfh/2016/March/69-73.pdf

Smith, M. E. (2010). The archaeological study of neighborhoods and districts in ancient cities. Journal of Anthropological Archaeology, 29(2), 137-154.

https://doi.org/10.1016/j.jaa.2010.01.001

Dabbour, L. M. (2021). Morphology of quarters in traditional Arab Islamic city: A case of the traditional city of Damascus. Frontiers of Architectural Research, 10(1), 50-65.

https://doi.org/10.1016/j.foar.2020.11.004

Apaydin, M. (2015). Reframing the Islamic city: From definition to deconstruction. The Maghreb Review, 40(4), 473-492.

https://doi.org/10.1353/tmr.2015.0034

Orum, A. M. (2019). The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Urban and Regional Studies. John Wiley & Sons.

DOI: 10.1002/9781118568446